

นิยามความหมายของความมั่นคงทางอาหารใหม่โดยเพิ่มเติมแง่มุมทางด้านเศรษฐกิจ⁵⁴ เข้าไป รวมทั้งมีความพยายามลดปัญหาความยากจน สร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชน เพื่อให้ครอบคลุมถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ปัญหาเรื่องการเข้าถึงอาหารยังไม่ได้รับการแก้ไข โลกก็ได้เผชิญกับความท้าทายใหม่ ๆ ในเรื่องของโรคระบาดที่มาพร้อมกับอาหาร เช่น โรคปากเปื่อยเท้าเปื่อย โรคหิวบ้า โรคไข้หวัดนก เป็นต้น ทำให้ประเด็นเรื่อง ความปลอดภัยทางอาหารได้รับความสนใจมากยิ่งขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น องค์การระหว่างประเทศ ยังเห็นว่า ประเด็นความมั่นคงทางอาหารนั้น ไม่สามารถแยกออกจาก ประเด็น

ความมั่นคงของมนุษย์⁵⁵ นอกจากการเข้าถึงอาหารและความปลอดภัยของอาหาร ความมั่นคงทางอาหารที่มนุษย์ต้องการนั้น ยังเกี่ยวข้องกับมิติทางด้านสังคมและจิตใจ ของมนุษย์อีกด้วย ดังนั้นจึง มีการนิยาม เรื่องความมั่นคงทางอาหารให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยนิยามที่ใช้กันโดยทั่วไปในปัจจุบัน เป็นนิยามเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่ได้รับการนิยาม ไว้ในการประชุม World Food Summit ปี 1996 โดยสรุปของนิยามนี้คือ มนุษย์มีอาหารเพียงพอกับความต้องการตลอดเวลา มีความสามารถทั้งทางด้านกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจในการเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย มี ประโยชน์และหลากหลาย⁵⁶ ดังนั้นโดยหลักการแล้ว ความมั่นคงทางอาหารในอุดมคติคือ การมี อุปทานอาหารที่สม่ำเสมอ (Availability and Stability) การเข้าถึงอาหาร (Accessibility) และ คุณภาพและความหลากหลายของอาหาร (Quality and Preferences)

ในขณะที่สังคมโลกกำลังตื่นตัวในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

ภาคเกษตรที่เป็นภาคการผลิตอาหารของโลกก็มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตใหม่ ๆ เช่นเดียวกัน นั่นคือ ระบบการเกษตรแบบมีสัญญาที่มีหลักการเพื่อการประกันอุปทานที่สม่ำเสมอ สามารถ เข้าถึงได้และมีคุณภาพและความปลอดภัย ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันกับ หลักการความมั่นคงทาง

⁵⁴ Ibid

⁵⁵ Economic security, food security, health security, environmental security, personal security, community security, and political security. (UNDP. 1994. *Human Development Report 1994*. Oxford:New York.)

⁵⁶ "a situation when all people at all times, have physical, social and economic access to sufficient, safe and nutritious food to meet their dietary needs and food preferences for an active and healthy life"

อาหารดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรที่จะนำเสนอประเด็น เรื่องความมั่นคงทางอาหารมาพิจารณา ร่วมกับการเกษตรแบบมีสัญญา เพื่อเป็นข้อมูลในเบื้องต้นว่าการเกษตรแบบมีสัญญาจะมีส่วน สนับสนุนความมั่นคงทางอาหารหรือไม่/อย่างไร โดยจะทำการพิจารณาในสามประเด็นคือ ประการแรก การมีอุปทานอาหารที่สม่ำเสมอ (Availability and Stability) ประการที่สอง การ เข้าถึงอาหาร (Accessibility) และประการสุดท้าย คุณภาพและความหลากหลายของอาหาร (Quality and Preferences)

การมีอุปทานอาหารที่สม่ำเสมอ (Availability and Stability)

การมีอุปทานอาหารที่สม่ำเสมอประกอบด้วยสองปัจจัยหลักคือ การมีอาหารและความสม่ำเสมอของอาหาร เพื่อที่ประชาชนจะได้มีอาหารเพียงพออยู่เสมอ ทั้งสองประการนี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการผลิตอาหาร (productivity) เป็นสำคัญ

การเกษตรแบบมีสัญญาเป็นระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพ ใน การผลิต บริษัทจะสนับสนุนเกษตรกรด้วยปัจจัยการผลิต เทคโนโลยีและการจัดการซึ่ง เป็นการ เปิดโอกาสให้เกษตรกรที่ไม่มีปัจจัยการผลิต หรือมีปัจจัยการผลิตไม่เพียงพอ สามารถที่จะมาทำ การเกษตรได้ ในแง่การเกษตรแบบมีสัญญาจึงช่วยเพิ่มผลิตภาพ ของการผลิตอาหาร ด้วยการ เพิ่มประสิทธิภาพของเกษตรกรผู้มีปัจจัยการผลิต และทำการเพาะปลูกเองอยู่แล้ว ใน ขณะเดียวกัน การเกษตรแบบมีสัญญาก็ยังสามารถดึงแรงงานกลับเข้ามา ทำการผลิตในภาค เกษตรได้อีกด้วย

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบมีสัญญามีแนวโน้ม ที่สามารถ จะผลิตได้ในปริมาณมากกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้ทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ต้องเปลี่ยน ประเภทของพืชที่ทำการเพาะปลูก มาเป็นพืชอีกประเภทหนึ่ง เช่น เกษตรกรในโครงการหลวงฯ เกษตรกรที่ปลูกผักในจังหวัดดาด เป็นต้น การได้รับคำแนะนำ และความช่วยเหลือจาก เจ้าหน้าที่โครงการจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ในการเพาะปลูกได้เร็วกว่าการที่เกษตรกรลงมือปฏิบัติ และเรียนรู้ลองผิดลองถูกจากประสบการณ์ของตนเอง

นอกจากความมีประสิทธิภาพในด้านการผลิตได้มากแล้ว ระบบการเกษตรแบบมีสัญญา ยังเป็นระบบที่ช่วยประกันในเรื่องของความสม่ำเสมออีกด้วย ตัวอย่างของ สหกรณ์ผู้ปลูกกล้วย หอมทอง กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกถั่วแระญี่ปุ่น เกษตรกรใน โครงการหลวงฯ ตลอดจนเกษตรกร ที่เข้าร่วมโครงการกับบริษัทร่วมทุนจากญี่ปุ่นเช่น ทานิยามา สยาม เกษตรกรเหล่านี้มีการจัดบันทึกและทำประมาณการกำลังการผลิตอย่างสม่ำเสมอและ ต่อเนื่อง ทำให้สามารถประมาณการได้ว่าจะสามารถผลิตได้ในปริมาณเท่าใดและเมื่อไร

การเข้าถึงอาหาร (Accessibility)

การมีอุปทานอาหารที่สม่ำเสมอเป็นปัจจัยพื้นฐานของการเข้าถึงอาหาร แต่การมีอุปทานอาหารที่สม่ำเสมอไม่ได้ประกันการเข้าถึงอาหารเสมอไป การเข้าถึงอาหารจำเป็นต้องผ่านช่องทางการจัดจำหน่าย (distribution channel)

ซึ่งหมายความว่าผู้ที่เข้าถึงอาหารได้จะต้องมีสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน โดยทั่วไปคือเงิน หรืออาจจะเป็นการเข้าถึงอาหารผ่านช่องทางให้การให้ความช่วยเหลือ

ระบบการเกษตรแบบมีสัญญาเป็นระบบปลูกเพื่อตลาด

ดังนั้นจึงไม่มีปัญหาในเรื่องการกระจายสินค้าไปยังผู้บริโภค ในบางกรณีเช่น

กรณีสหกรณ์ผู้บริโภคของญี่ปุ่น ผู้จัดการจำหน่ายจะทำการสอบถามความต้องการของผู้บริโภค

ว่าต้องการสินค้าชนิดใดแล้วจึงไปติดต่อเพื่อทำเกษตรแบบมีสัญญา กล่าวคือ

ระบบการเกษตรแบบมีสัญญาช่วยในด้านการจับคู่ระหว่างอุปสงค์กับอุปทาน (matching supply and demand) ผู้บริโภคที่ใช้บริการผ่านระบบนี้ก็จะสามารถเข้าถึงอาหารที่ตนเองต้องการได้โดยสะดวก

การเข้าถึงอาหารในทางเศรษฐกิจคือ การมีเงินที่จะสามารถซื้ออาหารตามที่ต้องการได้นั้น การเกษตรแบบมีสัญญานับสนับสนุนการเข้าถึงอาหารในด้านนี้ด้วยการสร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกร เกษตรกรผู้เข้าร่วมทำการเกษตรแบบมีสัญญาเกือบทั้งหมดมีรายได้ที่มากขึ้นอย่างน้อยที่สุดหากเกษตรกรเห็นว่าเกษตรแบบมีสัญญาไม่ได้ให้ผลตอบแทนที่น่าพึงพอใจ เกษตรกรก็สามารถยกเลิกสัญญาไปปลูกพืชชนิดอื่นแทนได้หากได้ราคาที่ดีกว่า อย่างไรก็ตามการมีรายได้ของเกษตรกรขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการ บริษัทที่ไม่ได้มาตรฐานมีปัญหาในการดำเนินงาน ตลอดจนการทำสัญญาที่ไม่เป็นธรรมระหว่างบริษัทและเกษตรกร อาจก่อปัญหาให้แก่เกษตรกรได้เช่นกัน

อย่างไรก็ดี การเข้าถึงอาหารนี้มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาคอขวดอยู่มาก โดยหลักการแล้ว ผู้ที่ประสบปัญหาคอขวดก็จะไร้ความสามารถในการเข้าถึงอาหารด้วยเช่นกัน ดังนั้นจะยกประเด็นนี้ไปกล่าวถึงโดยละเอียดในเรื่องการลดปัญหาคอขวด

คุณภาพและความหลากหลายของอาหาร (Quality and Preferences)

คุณภาพและความหลากหลายของอาหารหมายถึง อาหารจะต้องปลอดภัยและมีประโยชน์ ในขณะที่เดียวกันก็จะต้องมีความหลากหลายให้ผู้บริโภคสามารถเลือกบริโภคได้ตามความพึงพอใจ

ในระบบการเกษตรแบบมีสัญญาจะมีการให้ความสำคัญกับคุณภาพของอาหารในระดับหนึ่ง แต่การที่จะผลิตอาหารให้มีความปลอดภัยและมีประโยชน์นั้น ขึ้นอยู่กับนโยบายรัฐ

ความเข้มงวดของผู้บริโภค บริษัท และเกษตรกรเป็นปัจจัยสำคัญ

การเกษตรแบบมีสัญญามักจะเป็นการออกไปทำการเกษตรในต่างประเทศเพื่อส่งกลับเข้าไปยัง ประเทศตนเอง หรือส่งออกไปจำหน่ายยังประเทศที่สาม ดังนั้นการที่บริษัทจะเข้มงวดในเรื่องของคุณภาพและความปลอดภัยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับนโยบายของประเทศปลายทาง (ผู้นำเข้า) ในกรณีของประเทศญี่ปุ่นที่มีความเข้มงวดในเรื่องของคุณภาพและความปลอดภัยของอาหารมาก บริษัทที่เข้ามาทำการเกษตรแบบมีสัญญาในประเทศต่าง ๆ ก็จะต้องเข้มงวดในเรื่องดังกล่าวด้วยเช่นกัน เกษตรกรที่ทำสัญญากับบริษัทจากญี่ปุ่นหรือตัวแทนที่มีเป้าหมายเพื่อส่งออกไปยังประเทศญี่ปุ่นจะต้องสามารถปฏิบัติตามมาตรการที่เข้มงวดกว่าการปลูกพืชโดยทั่วไป ทั้งในเรื่องของขนาด รูปทรง สีกลิ่น การใช้ยาฆ่าแมลง และการตรวจสอบสารปนเปื้อน สหกรณ์ผู้ปลูกกล้วยหอมทองต้องทำการคลุมเครือกล้วยหอมเพื่อป้องกันไม่ให้มีรอยบนผิวกล้วย เช่นเดียวกันกับสหกรณ์ผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ที่ต้องทำการห่อผลมะม่วงทุกใบเพื่อป้องกันแมลงและป้องกันริ้วรอยที่จะเกิดกับผิวมะม่วง กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกถั่วแระญี่ปุ่นก็ต้องทำการคัดเลือก ผักถั่วแระทุกฝักเพื่อให้ได้ขนาดและไม่มีหนอนแมลงตามที่บริษัทกำหนด ในขณะเดียวกัน หากเป็นการเกษตรแบบมีสัญญาที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการส่งออกจำหน่ายในประเทศญี่ปุ่น ก็อาจจะลดระดับความเข้มงวดในเรื่องคุณภาพและความปลอดภัยลงมาบ้าง หรือเกษตรกรบางกลุ่มอาจจะปฏิเสธการทำเกษตรแบบมีสัญญาในสินค้าบางชนิดที่ต้องการ การควบคุมคุณภาพสูงและกระทำไดยาก เช่น สตรอเบอรี่ เป็นต้น

ในประเด็นเรื่องความหลากหลายของอาหารนั้น การเกษตรแบบมีสัญญามีแนวโน้มที่จะไม่สามารถสร้างความหลากหลายได้ทั้งในด้านชนิดของอาหาร และในด้านความหลากหลายของผู้ผลิต เนื่องจากการเกษตรแบบมีสัญญานิยมผลิตสินค้าในปริมาณมากเพื่อตอบสนองต่อกลุ่มผู้บริโภคจำนวนมาก สินค้าที่มีผู้บริโภคไม่มากนัก ก็มักจะไม่ได้ได้รับความสนใจ ในขณะเดียวกันผู้ประกอบการรายย่อยในสินค้าประเภทเดียวกันมีแนวโน้มที่จะแข่งขันกับผู้ประกอบการรายใหญ่ไม่ได้และหายไปจากตลาดในที่สุด ผลที่ตามมาก็คือ ทางเลือกของผู้บริโภคจะถูกจำกัดลงด้วยประเภทของสินค้าและตราสินค้าที่น้อยลง

อย่างไรก็ตาม ในยุคโลกาภิวัตน์ที่การสื่อสารคมนาคมมีประสิทธิภาพ ต้นทุนต่ำ และมีความสะดวกมากขึ้น ประกอบกับกระแสหลังสมัยใหม่ (postmodernism)⁵⁷ ที่ทำให้

⁵⁷ Postmodernism literally means 'after the modernist movement'. While "modern" itself refers to something "related to the present", the movement of modernism and the following reaction of postmodernism are defined by a set of perspectives. It is used in [critical theory](#) to

มนุษย์มีความเป็นปัจเจกมากขึ้นและต้องการสินค้าและบริการที่แตกต่าง ไปจากกระแสหลัก ทำให้ความต้องการเฉพาะด้านที่หลากหลายของกลุ่มคนเหล่านี้ มีจำนวนมากพอ ที่ผู้ประกอบการจะสามารถตอบสนองได้ จึงเป็นสัญญาณที่ดีในเรื่องความหลากหลายของอาหารว่า ถึงแม้การทำเกษตรแบบมีสัญญาจะกลายมาเป็นวิธีทำการเกษตรหลักของโลกในอนาคตก็ตาม ความหลากหลายของอาหารและตราสินค้าก็อาจจะไม่ได้สูญหายไป

ข้อสังเกต

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าการเกษตรแบบมีสัญญาเป็นระบบปิด กล่าวคือ เฉพาะผู้ที่สามารถเข้าร่วมได้เท่านั้นจึงจะได้ประโยชน์จากคุณลักษณะของการเกษตรแบบนี้ และเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ที่จะเข้าร่วมในระบบนี้จะอยู่ที่ประสิทธิภาพของการผลิต บริษัทและเกษตรกรที่จะอยู่ในระบบการเกษตรแบบมีสัญญาได้ก็จะต้องเป็นบริษัทและเกษตรกรที่มีประสิทธิภาพ ไม่เช่นนั้นก็อาจจะถูกผู้ประกอบการและเกษตรกรที่มีความสามารถในการแข่งขันมากกว่ากดดันให้ออกไปจากตลาด

ในขณะเดียวกัน ระบบการเกษตรแบบมีสัญญาจะบริการเฉพาะผู้บริโภคที่เป็นลูกค้า ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีความสามารถในการจ่ายเงินซื้อสินค้าและบริการเท่านั้น ในขณะที่เป้าหมายของความมั่นคงทางอาหารมีลักษณะที่กว้างขวางกว่านั้น กล่าวคือมีเป้าหมายที่ต้องการให้ทุกคนในสังคม ได้มีความมั่นคงทางอาหารทั่วถึงกัน

นอกจากนี้ หากพิจารณาประเด็นความมั่นคงทางอาหารในระดับชาติแล้วจะพบว่า การเกษตรแบบมีสัญญามักจะเป็นการทำโดยบริษัทต่างชาติ หรือแม้จะเป็นการทำโดยบริษัทในประเทศก็ตาม ก็มักจะมีเป้าหมายเพื่อการส่งออกไปยังต่างประเทศ ดังนั้นแม้ว่า การเกษตรแบบมีสัญญาจะสามารถตอบปัญหาในเรื่องอุปทานอาหารที่ล้นมือเสมอ การเข้าถึงอาหาร คุณภาพและความหลากหลายของอาหารได้ก็ตาม แต่ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากสิ่งนี้ก็อาจจะจำกัดอยู่เฉพาะในประเทศผู้นำเข้าปลายทาง ในขณะที่ปัญหาเรื่องความมั่นคงทางอาหารในประเทศผู้รับทำการเกษตรแบบมีสัญญาอาจจะไม่ได้รับการแก้ไขอย่างมีนัยสำคัญเลยก็เป็นได้

refer to a point of departure for works of literature, drama, architecture, and design, as well as in marketing and business and the interpretation of history, law and culture in the late 20th century (<http://en.wikipedia.org/wiki/Postmodernism>)

บทที่ 5

การทำเกษตรแบบมีสัญญาของบริษัทญี่ปุ่นในไทยและในเวียดนาม

บทนำ

จากข้อมูลและการศึกษาพบว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างการประกันความมั่นคงทางอาหารกับการทำเกษตรแบบมีสัญญาในลักษณะที่ว่า การทำเกษตรแบบมีสัญญาสามารถช่วยในการประกัน ความมั่นคงทางอาหารได้โดยทางอ้อม เนื่องจากโดยข้อเท็จจริงในการปฏิบัติแล้ว แรงจูงใจทางเศรษฐกิจเป็นประเด็นสำคัญในการผลักดันหรือส่งเสริมให้บริษัทดำเนินธุรกิจ การทำเกษตรแบบมีสัญญา และรัฐโดยทั่วไปก็มีนโยบายสนับสนุนการทำเกษตรแบบมีสัญญา ด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าวเช่นเดียวกัน ไม่ใช่เพื่อเป็นการประกันความมั่นคงทางอาหาร โดยเฉพาะในกรณีของการเพิ่มโอกาสในการนำเข้าอาหาร

ในกรณีของญี่ปุ่นซึ่งมีปัญหาเรื่องความมั่นคงทางอาหารสูงดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ในเวลาเดียวกัน บริษัทญี่ปุ่นก็ได้ออกไปทำการเกษตรแบบมีสัญญาในต่างประเทศจำนวนมาก โดยเฉพาะในประเทศแถบลุ่มน้ำโขง การศึกษาในบทนี้จะพยายามค้นหาว่า มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ระหว่างความพยายามในการประกันความมั่นคงทางอาหารของประเทศกับการทำเกษตรแบบมีสัญญาในต่างประเทศ รวมถึงศึกษาบทบาทของตัวแสดงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ ทั้งฝ่ายญี่ปุ่นและฝ่ายที่เป็นผู้รับทำสัญญาด้วย

พื้นที่และกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่การทำเกษตรแบบมีสัญญาโดยบริษัทญี่ปุ่นในไทยทั้งหมดจำนวนสี่ภาค คือพื้นที่ในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ เกณฑ์ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างคือ กลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบมีสัญญากับบริษัทญี่ปุ่นในหลากหลายรูปแบบ ทั้งในไทยและในเวียดนาม แต่เน้นที่ผลผลิตที่เป็นพืชผักเท่านั้น อย่างไรก็ตามในการเลือกกลุ่มตัวอย่างและการได้ข้อมูลมีข้อจำกัดบางประการ กล่าวคือ ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างอาจจะไม่สมมาตรกันเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างบางกลุ่มไม่สะดวกที่จะให้ข้อมูล การเลือกกลุ่มตัวอย่างในต่างประเทศไม่สามารถเลือกเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างที่เหมือนกันได้ เนื่องจากลักษณะของกลุ่มตัวอย่างไม่เหมือนกัน และไม่สามารถที่จะทำการสัมภาษณ์บริษัทแม่ ในประเทศญี่ปุ่นได้ครบทุกบริษัท เนื่องจากข้อจำกัดในการเข้าถึงผู้เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้พยายามเก็บข้อมูลมากที่สุดเท่าที่ปัจจัยต่าง ๆ ให้อำนวย

สำหรับฝ่ายไทย ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวญี่ปุ่นและ

เกษตรจังหวัด จังหวัดสุโขทัย บริษัทลานนาเกษตรและกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกถั่วและถั่วป่น
จังหวัดเชียงราย บริษัททานิยามาสยามผู้ปลูกกระเจี๊ยบเขียวและหน่อไม้ฝรั่ง จังหวัดนครปฐม
เจ้าหน้าที่โครงการหลวงและเกษตรกรผู้ปลูกผักผลไม้เมืองหนาว จังหวัดเชียงใหม่
กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงและเกษตรจังหวัด จังหวัดฉะเชิงเทรา สหกรณ์การเกษตรบ้านลาด
และกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมทอง จังหวัดเพชรบุรี
ในขณะที่บริษัทสหวิฟผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่งในจังหวัดสระแก้วไม่สะดวกที่จะให้ข้อมูล
ผู้วิจัยจึงใช้ข้อมูลจากแผ่นนำเสนอของ บริษัทและจากข่าวและบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ
บริษัทและการทำการเกษตรแบบมีสัญญาของบริษัท

ในเวียดนาม ผู้วิจัย

ทำการศึกษากลุ่มเกษตรกรผู้ทำเกษตรแบบมีสัญญาจำนวนสามพื้นที่คือ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกไม้ยู
คาลิปตัสและอเคเซีย จังหวัดดำนัง บริษัทผู้ผลิตชาอูลอน และบริษัทผู้ผลิตผักแปรรูปเพื่อส่งออก
ตลอดจนสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เกษตรของจังหวัดดาลัด

บริษัทผู้ปลูกข้าวและบริษัทและเกษตรกรผู้ปลูกผักผลไม้ในจังหวัดฮันยาง ตลอดจนทำการ
สัมภาษณ์ นักวิชาการที่ศึกษาวิจัยด้านการเกษตรแบบมีสัญญาของเวียดนามในมหาวิทยาลัยฮัน
ยาง จังหวัดฮันยางและมหาวิทยาลัยนงลำ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่เน้นการศึกษาด้านเกษตรและ
ป่าไม้ จังหวัดโฮจิมินห์

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์ข้าราชการกระทรวงเกษตรของเวียดนาม ผู้อำนวยการ
สำนักงาน ADB ประจำกรุงเทพฯ และผู้อำนวยการสำนักงาน JETRO ประจำนครโฮจิมินห์
รวมทั้งผู้แทนบริษัทการเกษตรไทยที่ไปทำการเกษตรแบบมีสัญญาในเวียดนามอีกด้วย เพื่อให้ได้
ข้อมูลครอบคลุมมากที่สุด

ในญี่ปุ่น ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ บริษัท Pacific Trade Japan บริษัท Pan Pacific
Foods Coporation Limited ซึ่งเป็นบริษัทตัวแทนนำเข้าสินค้าเกษตร บริษัท Kitoku Shinryo
บริษัทค้าข้าวรายใหญ่ของญี่ปุ่น บริษัท Showa Boeki และบริษัท Seed-On ซึ่งเป็นบริษัทผู้นำเข้า
ผักผลไม้ บริษัทพีเคสยาม ซึ่งเป็นบริษัทไทยผู้นำเข้าสินค้าเกษตรไทยในญี่ปุ่น และ Pai System ซึ่ง
เป็นบริษัทของสหกรณ์ผู้บริโภคของญี่ปุ่น

นอกจากตัวแทนจากภาคธุรกิจแล้ว ยังได้ทำการสัมภาษณ์ตัวแทนจากภาครัฐ และตัวแทน
เกษตรกร คือเจ้าหน้าที่และนักวิชาการของ MAFF เจ้าหน้าที่ของสหกรณ์การเกษตรญี่ปุ่น (JA-
Zenchu) เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยของธนาคารของสหกรณ์การเกษตร Norinchukin นอกจากนี้
ยังได้ข้อมูลจากการหารือร่วมกับสำนักงานที่ปรึกษาฝ่ายเกษตรของไทยประจำกรุงโตเกียว
รวมทั้งจากอัครราชทูตที่ปรึกษาฝ่ายเกษตรของไทยประจำกรุงโตเกียวด้วย

ลักษณะของบริษัทและเกษตรกร: บริบทของไทย

ภาคเหนือ

กลุ่มตัวอย่างของการทำเกษตรแบบมีสัญญาในภาคเหนือประกอบด้วย โครงการหลวง จังหวัดเชียงใหม่ บริษัทลานนาเกษตรอุตสาหกรรม จังหวัดเชียงราย และบริษัทสยามอินรี จังหวัดสุโขทัย ประเด็นหลักของการเลือกกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวนี้ก็คือ เป้าหมายและรูปแบบของสัญญาในการทำเกษตร ของทั้งสามกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันมาก รวมทั้งผลลัพธ์ของการดำเนินการก็แตกต่างกันไปด้วย ผลการศึกษาจะช่วยให้เข้าใจถึงกระบวนการทำงานของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตร แบบมีสัญญาในรูปแบบต่าง ๆ

โครงการหลวงเป็นโครงการในพระราชดำริก่อตั้งเมื่อปี 1969 ทำการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้แก่ชาวเขาที่ยากจนและมีการปลูกฝิ่นอย่างกว้างขวาง โดยมีเป้าหมายเพื่อลดความยากจนและเลิกการปลูกฝิ่นของชาวเขา ในกระบวนการทำเกษตรแบบมีสัญญา โครงการหลวงทำหน้าที่วิจัย ทดสอบพันธุ์พืช พัฒนาและปรับปรุงพันธุ์ เพื่อนำไปส่งเสริมให้กับเกษตรกรที่เป็นชาวเขาปลูกทดแทนฝิ่น นอกจากนั้น โครงการหลวงยังได้จัดเตรียมเจ้าหน้าที่ให้คำปรึกษา ดูแลการเพาะปลูกอย่างต่อเนื่อง ในขณะนี้มีศูนย์พัฒนาโครงการหลวงจำนวน 37 ศูนย์กระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ ในห้าจังหวัดของภาคเหนือตอนบน ซึ่งศูนย์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวบรวมผลผลิตของเกษตรกร เพื่อจำหน่ายต่อไปด้วย

โครงการหลวงมีเกษตรกรที่อยู่ในโครงการทั้งหมดกว่า 30,000 ครอบครัว จำนวนกว่า 150,000 ราย กระจายอยู่ในความดูแลของศูนย์ต่าง ๆ เฉพาะในศูนย์หนองหอยที่เป็นศูนย์หนึ่งในการเก็บข้อมูล มีเกษตรกรจำนวนกว่า 480 ราย พื้นที่รวมกว่า 2,000 ไร่ และเกือบร้อยละ 80 เป็นชาวเขาเผ่าม้ง โดยพืชที่ทำการเพาะปลูกคือผลไม้เมืองหนาว เช่น สตรอว์เบอร์รี

โครงการหลวงมีสถานะแตกต่างจากบริษัทเอกชนและหน่วยราชการทั่วไป เนื่องจากเป็นโครงการในพระราชดำริ ที่มีได้มีเป้าหมายเพื่อการแสวงหาผลกำไร และมิได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณทั้งหมดจากรัฐบาล รายได้ของโครงการฯ มาจากสามส่วนคือ ส่วนแรกเป็นรายได้จากการหักเปอร์เซ็นต์ค่าการตลาด ประมาณ 15-20 เปอร์เซ็นต์ของมูลค่าสินค้า ส่วนที่สองมาจากกำไรจากการขายสินค้า และส่วนที่สามเป็นเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ซึ่งจะนำมา เป็นค่าใช้จ่ายในด้านการวิจัยพัฒนาพันธุ์และเป็นเงินเดือน/ค่าตอบแทนของเจ้าหน้าที่ในโครงการ

โครงการหลวงทำการเลือกเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการตามพื้นที่ซึ่งจะกำหนดโดยฝ่ายแผนงานของ มูลนิธิโครงการหลวง เกษตรกรในพื้นที่ดังกล่าวสามารถเข้าร่วมโครงการได้ โดยโครงการจะเป็นผู้ให้ปัจจัยการผลิต ความรู้ การจัดการแปลง และการควบคุมคุณภาพของผลผลิต นอกจากนี้หากเกษตรกรรายใดขาดแคลนเงินทุน โครงการก็จะประสานงานกับ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรให้เกษตรกรกู้ยืมเงินสำหรับการลงทุน ทั้งนี้ปัจจัยการผลิตที่

โครงการได้ให้แก่เกษตรกรไปก่อนนั้นจะมีการหักชำระคืนเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว

โครงการหลวงทำการประกันตลาดให้กับเกษตรกรแต่ไม่ได้ประกันราคาซื้อขายผลผลิตที่แน่นอน การประกันตลาดกระทำโดยใช้ระบบโควตา โดยมีแผนการตลาดเป็นผู้กำหนดว่าเกษตรกรพื้นที่ใด ปลูกพืชชนิดใด เนื่องจากโครงการหลวงไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อแสวงหากำไรเป็นหลัก และไม่ได้มีตลาดสำคัญอยู่ที่ตลาดต่างประเทศที่มีความเข้มงวดในเรื่องมาตรฐาน ดังนั้น การรับซื้อสินค้าจากเกษตรกรจึงไม่เข้มงวดในเรื่องคุณภาพมากนัก แต่จะมีการลงทะเบียนเกษตรกรสมาชิก หากมีการนำสินค้าที่ผลิตได้ไปขายให้กับพ่อค้าคนกลางจากข้างนอก ที่อาจจะให้ราคาดีกว่า ราคาที่โครงการฯ รับซื้อ

โดยทั่วไปแล้วเจ้าหน้าที่ของโครงการหลวง คิดว่าโครงการหลวงเป็นโครงการที่ช่วยผู้ด้อยโอกาส โดยเฉพาะชาวเขา กระบวนการทำเกษตรแบบมีสัญญาของโครงการจึงมีความแตกต่างจาก การทำเกษตรแบบมีสัญญาของบริษัททั่วไปในด้านการให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าการแสวงหากำไร ด้วยการไม่ทอดทิ้งชาวบ้าน เช่น ในกรณีที่แปลงเพาะปลูกของเกษตรกร ได้รับความเสียหายจากพายุ โครงการฯ ก็จะเข้าไปช่วยในการฟื้นฟูแปลงเพาะปลูกด้วย

เกษตรกรสมาชิกของโครงการหลวงและผลิตภัณฑ์

บริษัทลานนาเกษตรอุตสาหกรรม หรือบริษัทลาโก้ตั้งในปี 1993 เป็นบริษัทของคนไทย ที่การทำธุรกิจกับบริษัทจากญี่ปุ่น โดยการรับผลิตสินค้าเกษตร ตามความต้องการของผู้นำเข้าจากญี่ปุ่น สถานที่ตั้งโรงงานอยู่ที่จังหวัดเชียงราย ธุรกิจของบริษัทคือการผลิตและจัดจำหน่ายผักผลไม้ไทยที่มีผลิตภัณฑ์หลักได้แก่ถั่วแระญี่ปุ่นแช่แข็ง และสตรอว์เบอร์รี่แช่แข็ง เป้าหมายเพื่อตลาดภายในประเทศ 30% และเป้าหมายเพื่อการส่งออกอีกประมาณ 70% บริษัทต้องการเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการ ในทุกกระบวนการผลิต จึงนำระบบการเกษตรแบบมีสัญญามาใช้ บริษัททำการประกันตลาด และประกันราคาให้แก่เกษตรกร โดยกำหนดปริมาณและราคาที่จะรับซื้อล่วงหน้าตลอดฤดูกาล

เนื่องจากถั่วแระญี่ปุ่นซึ่งเป็นสินค้าที่บริษัทรับซื้อนั้นไม่มีตลาดภายในประเทศ นอกจากนั้น

บริษัทยังสนับสนุนปัจจัยการผลิตเงินทุนและการดูแลจัดการแปลงเพาะปลูก
ให้แก่เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการอีกด้วย และจะหักชำระคืนเมื่อมีการเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว
ในด้านการควบคุมคุณภาพ บริษัทมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมจำนวน 20 คน
มีหน้าที่เข้าไปตรวจสอบและเก็บบันทึกคุณภาพของสินค้าระหว่างกระบวนการผลิต
นอกจากนี้บริษัทยังใช้ระบบตั้งหัวหน้ากลุ่มเกษตรกรเพื่อให้หัวหน้ากลุ่มเป็นผู้คอยดูแล
และควบคุมคุณภาพของสินค้าอย่างใกล้ชิดอีกทางหนึ่งด้วย จะสังเกตได้ว่า
มีการทำงานร่วมกันระหว่างบริษัทลานนาเกษตรอุตสาหกรรม และผู้นำเข้าฝ่ายญี่ปุ่น
ในเรื่องการให้ข้อมูลข่าวสารและการควบคุมด้านคุณภาพเป็นไปอย่างเข้มข้น
เพราะผู้นำเข้าต้องการสินค้าที่ได้มาตรฐาน

ในการคัดเลือกเกษตรกรที่บริษัทจะให้เข้าร่วมทำการเกษตรแบบมีสัญญา
บริษัททำการเลือกเกษตรกรโดยพิจารณาจากเกษตรกรที่มีความสามารถในการปฏิบัติตามเงื่อนไข
ที่บริษัทกำหนดได้ ทั้งในเรื่องของพื้นที่ การใช้สารเคมี ปริมาณในการผลิต ประกอบกับ
ความน่าเชื่อถือของเกษตรกรว่ามีความรับผิดชอบหรือไม่ ผ่านการให้ความเห็นของหัวหน้ากลุ่ม
เกษตรกรที่ร่วมในโครงการของบริษัทในปัจจุบันมีประมาณ 1,000 ราย

เกษตรกรที่อยู่ในโครงการนี้มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณรายละ 5-10 ไร่ เกษตรกรมีความพึง
พอใจกับระบบเกษตรแบบมีสัญญา เพราะมีรายได้ดีกว่า การปลูกพืชตามปกติถึง 5-10 เท่า ทำให้
มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น บุตรหลานของเกษตรกร ก็ได้รับการศึกษาที่ดีขึ้นตามไปด้วย ซึ่งอันที่จริง
แล้ว ระบบเกษตรเช่นนี้ไม่ใช่ระบบใหม่สำหรับเกษตรกรในเขตนี้ ในอดีตเกษตรกรเคยรับทำ
การเกษตรแบบมีสัญญาของพืชยาสูบมาก่อน แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะการจัดการไม่ดีพอ

กลุ่มเกษตรกรที่รับทำเกษตรแบบมีสัญญากับบริษัทลดความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจ ด้วย
การแบ่งสัดส่วนพื้นที่การผลิต โดยจะใช้พื้นที่ประมาณ 30% ของพื้นที่ทั้งหมด ปลูกพืชชนิดอื่นนอก
ระบบการเกษตรแบบมีสัญญา เนื่องจากต้นทุนการผลิตไม่ได้แตกต่างกัน แต่การปลูกพืชที่ไม่ได้อยู่
ในระบบการเกษตรแบบมีสัญญา มีข้อดีตรงที่ว่าราคาจะแปรผัน ตามความต้องการของตลาด ทำให้
ได้ราคาดีในช่วงเวลาที่ตลาดต้องการ แต่เกษตรกรไม่ต้องการที่จะปลูกพืชดังกล่าวทั้งหมด
เนื่องจากตลาดและราคาไม่แน่นอน จึงมีความเสี่ยงสูงกว่าการปลูกพืชในระบบเกษตรแบบมี
สัญญา ทั้งนี้เกษตรกรไม่รู้สึกรู้ว่า ตนเองพึ่งพิงบริษัท ในทางกลับกัน เกษตรกรคิดว่าบริษัท
ความจำเป็นต้องพึ่งพิงเกษตรกร เพราะเกษตรกรเป็นผู้ถือครองปัจจัยการผลิตหลักคือ ที่ดินและ
แรงงาน ซึ่งทำให้สามารถจะตัดสินใจ เปลี่ยนไปผลิตพืชชนิดอื่นได้ตามความต้องการของตนเอง

บริษัทเพิ่มประสิทธิภาพในการควบคุมคุณภาพของสินค้าด้วยการตั้งหัวหน้ากลุ่มจาก
เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ให้เป็นผู้คัดเลือก ดูแลและควบคุมคุณภาพร่วมกับเจ้าหน้าที่ของบริษัท
การทำหน้าที่ของหัวหน้ากลุ่มนี้ มีบทบาทบางส่วนคล้ายคลึงกับการทำหน้าที่ ของนายหน้ารับซื้อ

สินค้าเกษตร เนื่องจากหัวหน้ากลุ่มจะได้รับค่าประสานงาน ค่าจัดการ ตามสัดส่วนของผลผลิต อย่างไรก็ตาม เกษตรกรทั้งที่เป็นหัวหน้ากลุ่มและไม่ใช่ ซึ่งเป็นผู้รับทำเกษตร แบบมีสัญญาและบริษัทผู้ส่งออก ที่เป็นผู้ว่าจ้างให้เกษตรกรทำการเกษตรแบบมีสัญญา ต่างพึงพอใจในผลของการทำเกษตรแบบมีสัญญาดูด้วยกันทั้งสองฝ่าย ในขณะที่ผู้นำเข้าฝ่ายญี่ปุ่น ไม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการทำเกษตรแบบมีสัญญาของบริษัทไทย หรือเกษตรกรไทยเลย

บริษัทสยามโอโรนี่เป็นอีกบริษัทหนึ่งที่รับทำการเกษตรแบบมีสัญญา โดยได้รับการก่อตั้งในปี 2001 ที่อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัยเพื่อแปรรูปข้าวญี่ปุ่น สำหรับจำหน่ายทั้งในตลาดภายในและภายนอกประเทศ โดยส่งเสริมให้เกษตรกรในจังหวัดสุโขทัย และจังหวัดใกล้เคียงทำการปลูกข้าวญี่ปุ่นเพื่อส่งขายให้บริษัท ด้วยการซื้อผลผลิตผ่านสหกรณ์การเกษตร ผู้ปลูกข้าวญี่ปุ่นสุโขทัย การส่งเสริมการปลูกข้าวญี่ปุ่นของบริษัท ทำร่วมกับกรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัดสุโขทัย เกษตรกรที่ต้องการปลูกข้าวญี่ปุ่นจะต้องสมัครเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรผู้ปลูกข้าวญี่ปุ่นสุโขทัยก่อน จึงจะมีสิทธิปลูกข้าวญี่ปุ่นได้ โดยบริษัทจะทำสัญญาประกันตลาด และประกันราคาให้แก่เกษตรกร

เนื่องจากพันธุ์ข้าวนี้มีไซพันธุ์ข้าวพื้นเมือง บริษัทจึงเป็นผู้จัดหาพันธุ์ข้าวให้เกษตรกร แนะนำวิธีการปลูก และตรวจสอบควบคุมคุณภาพพร้อมกับ เจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร ราคาของสินค้าที่บริษัทจะรับซื้อจากเกษตรกร จะขึ้นอยู่กับคุณภาพของสินค้า และเกษตรกรจะต้องเสียค่าจัดการให้กับบริษัทจำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานระหว่างบริษัทและเกษตรกรประสบปัญหาหลายประการ เป็นต้นว่า บริษัทไม่สามารถสนับสนุนปัจจัยการผลิตได้อย่างสม่ำเสมอ บริษัทขาดเงินทุนหมุนเวียน ไม่มีสภาพคล่องและค้างเงินค่าสินค้ากับเกษตรกรทำให้ขาดความน่าเชื่อถือจากสมาชิก

ภาคใต้

กลุ่มเกษตรกรที่ทำเกษตรแบบมีสัญญาในพื้นที่ภาคใต้ประกอบด้วยสหกรณ์การเกษตรทำยาง สหกรณ์การเกษตรบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรีและกลุ่มเกษตรกรทำสวนทุ้งขาววัด อำเภอละแม จังหวัดชุมพร ทั้งสามกลุ่มนี้ทำเกษตรแบบมีสัญญาที่มีสินค้าคือกล้วยหอมทอง ส่งให้กับสหกรณ์ผู้บริโภคนับจำนวนสองแห่งคือ สหกรณ์การเกษตรทำยางทำสัญญากับสหกรณ์โตโต้ และสหกรณ์การเกษตรบ้านลาดและกลุ่มเกษตรกรทำสวนทุ้งขาววัดทำสัญญากับ Pal System

ในปี 1999 กรมส่งเสริมสหกรณ์ฯ ได้นำชุมนุมสหกรณ์ผู้บริโภคนับจำนวน (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น Pal System และในรายงานนี้จะเรียกว่าสหกรณ์ผู้บริโภค) มาเพื่อสำรวจหาแหล่งผลิตสินค้าเกษตร เพื่อนำเข้าสำหรับจำหน่ายให้แก่ผู้บริโภคนับจำนวนโดยตรงและได้ทำข้อตกลงร่วมการค้า ระหว่างสหกรณ์ผู้บริโภคและสหกรณ์การเกษตรบ้านลาด นอกจากสหกรณ์ทั้งสองจะทำธุรกิจร่วมกันแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์ที่จะเสริมสร้างมิตรภาพและความร่วมมือระหว่างกัน โดยทาง

สหกรณ์บ้านลาด ต้องการสร้างคุณภาพชีวิตสมาชิกเกษตรกรให้มั่นคง ในขณะที่สหกรณ์ผู้บริโภคร ต้องการสร้างคุณภาพชีวิต ที่ดีให้แก่ผู้บริโภคและส่งเสริมการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยมีกล้วยหอมทองเป็นสินค้าที่ทั้งสองฝ่าย ตกลงจะทำธุรกิจร่วมกัน

สหกรณ์บ้านลาดมีสมาชิกกว่า 200 ครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการปลูกกล้วยหอมทองเพื่อส่งออก ไปยังญี่ปุ่น ส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตัวเอง แต่มีจำนวนไม่มากนัก เกษตรกรเหล่านี้มักจะแบ่งที่ดินส่วนหนึ่ง ประมาณสามไร่มาทำการปลูกกล้วยหอมทองเพื่อส่งออก

การคัดเลือกเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยจะกระทำโดยสหกรณ์บ้านลาด โดยสหกรณ์จะทำการคัดเลือกเกษตรกรจากผู้ที่ เป็นสมาชิกสหกรณ์บ้านลาดอยู่แล้ว และต้องสามารถปลูกกล้วยหอมทองได้ตามมาตรฐานการผลิตและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนต้องยินยอมให้สหกรณ์ฯ หักเงินสมทบออกจากค่ากล้วย เกษตรกรที่ต้องการปลูกกล้วยหอมทอง จะต้องลงทะเบียนแปลงและห้ามปลูกพืชชนิดอื่นในแปลงนั้น หากพบว่ามี การปลูกพืชชนิดอื่นลงในแปลง โดยไม่ได้รับอนุญาต หรือพบว่ามี การใช้สารเคมีในแปลงปลูกกล้วยสหกรณ์อาจจะไม่รับซื้อ และยกเลิกสัญญา กับเกษตรกรรายนั้นได้

การกำหนดราคาจะกำหนดโดยการตกลงหารือร่วมกันระหว่างสหกรณ์บ้านลาดและสหกรณ์ ผู้บริโภค โดยจะเป็นราคาประกันเฉลี่ยตลอดทั้งปี ซึ่งในบางครั้ง บางช่วงเวลาของปี ราคากล้วยหอมทองของตลาดภายในประเทศอาจจะ มีราคาแพงกว่า เช่น เทศกาลตรุษจีน แต่ราคาเฉลี่ยตลอดทั้งปีของการส่งออก ไปญี่ปุ่นจะมีราคาสูงกว่า

เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการทำธุรกิจร่วมกันระหว่างสหกรณ์บ้านลาดและสหกรณ์ผู้บริโภค ไม่ได้มีเฉพาะการค้าขาย แต่รวมถึงการสร้างมิตรภาพระหว่างกันและกัน ดังนั้น จึงมีการแลกเปลี่ยนบุคลากรและการเยี่ยมเยียนระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ หากเกษตรกรได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เกษตรกรจะได้รับเงินสนับสนุนค่าหน่วย พันธุ์ที่เสียหายจำนวนหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสหกรณ์บ้านลาดและสหกรณ์ผู้บริโภคจะมีการติดต่อกันโดยตรงก็ตาม แต่ในขั้นตอนการดำเนินธุรกิจนั้น สหกรณ์ผู้บริโภคใช้บริการของบริษัทตัวแทนของญี่ปุ่น ที่มีสาขาในประเทศไทย เป็นผู้ประสานงานและรับหน้าที่จัดหาสินค้าเกษตรเพื่อส่งมอบให้สหกรณ์ผู้บริโภค ดังนั้น สหกรณ์บ้านลาดจึงไม่ใช่สหกรณ์เดียวที่สหกรณ์ผู้บริโภคมีการติดต่อทำธุรกิจร่วมกัน หากยังมีสหกรณ์ในพื้นที่อื่น ๆ อีก เช่น กลุ่มเกษตรกรทำสวนชาวด อำเภอละแม ในจังหวัดชุมพร เป็นต้น ที่สหกรณ์ผู้บริโภค มีความพยายามไปจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อให้สามารถผลิตสินค้าเกษตร ตอบสนองความต้องการ ของผู้บริโภคชาวญี่ปุ่นได้

แปลงปลูกกล้วยหอมทองของเกษตรกร

คลุมเครือกล้วยเพื่อควบคุมคุณภาพ

ภาคกลาง

ในภาคกลางมีบริษัทที่ทำเกษตรแบบมีสัญญาหลายบริษัทเช่นบริษัท KC Fresh บริษัททานิยามาสยาม สินค้าที่ปลูกคือหน่อไม้ฝรั่ง และกระเจี๊ยบเขียวเป็นหลัก โดยมีพื้นที่เพาะปลูกแพร่หลายในจังหวัดนครปฐม ราชบุรี และกาญจนบุรี

บริษัททานิยามาสยามเป็นบริษัทร่วมทุนระหว่างไทยและญี่ปุ่น โดยมีบริษัทแม่คือ Seed-on อยู่ในประเทศญี่ปุ่น บริษัททานิยามาสยามเป็นผู้ผลิตหน่อไม้ฝรั่ง กระเจี๊ยบเขียว มะม่วงและมังคุดส่งออกไปยังประเทศญี่ปุ่น

บริษัทเริ่มทำการเกษตรแบบมีสัญญากับเกษตรกรในไทยตั้งแต่ปี 1985 ในปี 2004 มีเกษตรกรสมาชิกปลูกหน่อไม้ฝรั่งจำนวน 2,686 ครัวเรือนในพื้นที่ 5,638 ไร่ ปลูกกระเจี๊ยบเขียว

จำนวน 1,253 ครัวเรือนในพื้นที่ 850 ไร่ โดยแบ่งเป็นเกษตรกรในจังหวัดนครปฐมจำนวน 780 ราย พื้นที่ 1,765.5 ไร่ เกษตรกรในจังหวัดราชบุรีจำนวน 374 ราย พื้นที่ 762.5 ไร่ เกษตรกรในจังหวัดกาญจนบุรีจำนวน 1,532 ราย พื้นที่ 3,110 ไร่ โดยมีพื้นที่เพาะปลูกกระจายอยู่ในตำบลต่าง ๆ

บริษัททำสัญญากับเกษตรกรเป็นกลุ่ม โดยมีประธานกลุ่มเกษตรกรแต่ละกลุ่มเป็นตัวแทนของเกษตรกรในการทำสัญญากับบริษัท สัญญาซื้อขายหน่อไม้ฝรั่งของบริษัทกับเกษตรกรนี้จะทำเป็นรายปี เกษตรกรที่ทำสัญญากับบริษัทจะต้องส่งมอบหน่อไม้ฝรั่งที่ปลูกได้ทั้งหมดให้แก่บริษัทเป็นประจำทุกวัน ตามขนาดและคุณภาพของหน่อไม้ฝรั่งที่บริษัทกำหนดไว้ ทั้งนี้ เกษตรกรต้องเป็นผู้ขนส่งหน่อไม้ฝรั่งไปยังจุดรับซื้อของบริษัทตามกรรมวิธีที่บริษัทกำหนดไว้ด้วย

ในกรณีของบริษัททานิยามาสยามนั้น บริษัทไม่ได้มีความผูกพันในการสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกร นอกจากการให้คำแนะนำและตรวจสอบคุณภาพของสินค้า แต่บริษัทอาจจะให้การสนับสนุนด้านทุน เมล็ดพันธุ์และวัสดุการเกษตรอื่น ๆ ตามโอกาสที่บริษัทเห็นสมควร นอกจากนั้นแล้วเกษตรกรจะต้องเป็นผู้ลงทุนและจัดหาปัจจัยการผลิตเองทั้งหมด

อนึ่ง หากเกษตรกรมีการละเมิดข้อตกลงในสัญญา เช่น การลาออกจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม และไม่สามารถส่งมอบสินค้า หรือทำการขายสินค้าให้แก่ผู้อื่น บริษัทมีบทลงโทษด้วยการคิดเบี้ยปรับแก่เกษตรกรด้วย อย่างไรก็ตาม เกษตรกรก็ยังมีความพึงพอใจในการทำงานร่วมกับบริษัท เนื่องจากมีการประกันตลาดและประกันราคา ที่แน่นอน และเป็นราคาที่สูงกว่าราคาตลาดในประเทศมาก เนื่องจากหน่อไม้ฝรั่งเป็นพืชที่มีการบริโภคในประเทศไทยน้อย

ภาคตะวันออก

ภาคตะวันออกเป็นพื้นที่ปลูกผลไม้ที่สำคัญของไทย และในแต่ละพื้นที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปลูกผลไม้บางชนิดได้ดีเป็นพิเศษและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมาก เช่น ในจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้เป็นพิเศษ บริษัทจากญี่ปุ่นจึงให้ความสนใจที่จะรับซื้อมะม่วงน้ำดอกไม้จากกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดนี้ ลักษณะการดำเนินธุรกิจของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ไม่ได้ทำการติดต่อกับบริษัทจากญี่ปุ่น โดยตรง แต่เป็นการผลิตเพื่อส่งมอบให้กับบริษัทนายหน้า ที่จะส่งออกไปยังประเทศต่าง ๆ อีกต่อหนึ่ง

สหกรณ์ชมรมชาวสวนมะม่วงจังหวัดฉะเชิงเทรา จำกัดและสหกรณ์มะม่วงบางคล้า จำกัด เป็นสหกรณ์ผู้ปลูกมะม่วงน้ำดอกไม้ส่งออกต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่น สหกรณ์ทั้งสองจะเป็นผู้รวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรที่เป็นสมาชิกเพื่อคัดเลือกคุณภาพและจำนวน นำไปจำหน่ายต่ออีกทอดหนึ่ง (ในปี 2007 สหกรณ์มะม่วงได้ทำสัญญาซื้อขายมะม่วงส่งให้กับบริษัทต่าง ๆ จำนวน 9 บริษัท เป็นต้น) ในส่วนของสหกรณ์มะม่วงบางคล้านั้น มีจำนวนสมาชิกเกษตรกรกว่า 300 ราย ในขณะที่ชมรมชาวสวนฯ มีสมาชิกกว่า 176 ราย รวมพื้นที่เพาะปลูกทั้งหมดกว่า 10,000 ไร่ ทั้งสองกลุ่มเป็นผู้ปลูกมะม่วงส่งให้กับบริษัทต่าง ๆ เพื่อ

จำหน่ายทั้งตลาดภายในประเทศและ ตลาดต่างประเทศ

การทำสัญญาระหว่างกลุ่มเกษตรกรและบริษัทที่รับซื้อทั้งบริษัทในประเทศและบริษัทที่ต้องการส่งออกต่างประเทศจะเป็นสัญญาที่ประกันตลาดและประกันราคา กลุ่มเกษตรกรไม่ได้รับการจัดสรรปัจจัยการผลิตและการตรวจสอบตลอดจนการควบคุมคุณภาพจากบริษัทคู่สัญญา ดังนั้น หน้าที่ดังกล่าวจึงเป็นหน้าที่ของกลุ่มเกษตรกรที่ต้องรับผิดชอบด้วยตนเอง โดยสหกรณ์จะทำหน้าที่เป็นผู้คัดเลือกแทนบริษัท

ลักษณะการดำเนินงานของกลุ่มทั้งสองกลุ่มมีลักษณะแบบรวมศูนย์อยู่มาก ทั้งในเรื่องของการติดต่อสื่อสารและอำนาจในการตัดสินใจ ที่มักจะขึ้นอยู่กับผู้นำของกลุ่มเป็นสำคัญ ปริมาณการผลิตของผู้นำกลุ่มก็มีปริมาณการผลิตเป็นจำนวนมากเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณการผลิต โดยเฉลี่ยของสมาชิกกลุ่ม นอกจากนี้ผู้นำกลุ่มยังมีการลงทุนเพิ่มเติมด้วยการขยายพื้นที่การผลิตไปในพื้นที่ จังหวัดใกล้เคียงอีกด้วย

ภาคตะวันออกเชิงเหนือ

ภาคตะวันออกเชิงเหนือเป็นพื้นที่ที่มีการผลิตการเกษตรแบบมีสัญญาในหลายจังหวัด เช่น กาฬสินธุ์ สกลนคร มหาสารคาม นครราชสีมา ร้อยเอ็ด และสระแก้ว โดยทั้งหมดนี้เป็นพื้นที่ในการผลิตหน่อไม้ฝรั่ง

บริษัทสวิฟท์เป็นบริษัทผู้ผลิตหน่อไม้ฝรั่งปลอดสารพิษส่งออกที่ดำเนินการมากกว่า 20 ปี ด้วยระบบการเกษตรแบบมีสัญญา บริษัทมีแหล่งผลิตหลายแหล่งทั่วไทย แต่ที่จังหวัดสระแก้ว เป็นพื้นที่ทำการผลิตที่ได้รับการยอมรับว่าประสบความสำเร็จมาก ในปัจจุบันมีกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกหน่อไม้ฝรั่ง 12 กลุ่ม จำนวนสมาชิกกว่า 300 ราย พื้นที่เพาะปลูกรวมกว่า 1,000 ไร่ สามารถผลิตได้ประมาณวันละ 3 ตัน

บริษัทให้ปัจจัยการผลิต ความรู้การจัดการ และการควบคุมคุณภาพ เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับการประกันตลาดและประกันราคา ในกรณีของบริษัทสวิฟท์ มีการทำสัญญาซื้อขายล่วงหน้าเป็นระยะเวลานานถึงสามปี เกษตรกรที่ปลูกหน่อไม้ฝรั่งมีรายได้ดีกว่าเดิมอย่างสังเกตได้ชัด โดยเฉพาะแล้ว เกษตรกรจะมีรายได้ประมาณ 800 บาท ต่อครอบครัวต่อวัน อย่างไรก็ตาม เกษตรกรแต่ละครอบครัวไม่สามารถขยายการเพาะปลูกได้ เนื่องจากบริษัทเกรงว่าจะไม่สามารถควบคุมการปลูกได้ดีพอ จึงจำกัดจำนวนพื้นที่เพาะปลูกของแต่ละครอบครัวไว้ให้ไม่เกิน 4 ไร่ ต่อหนึ่งครอบครัว

บริษัทสวิฟท์ใช้ระบบการเกษตรแบบมีสัญญาเนื่องจากต้องการควบคุมคุณภาพและปริมาณของสินค้า เนื่องจากสินค้าของบริษัทมีเป้าหมายเพื่อการส่งออกยังประเทศที่มีความเข้มงวดในเรื่องดังกล่าว การดำเนินงานของบริษัทจึงไม่ได้มีความสัมพันธ์กับบริษัทตัวแทนหรือ

บริษัทการค้าของญี่ปุ่น แต่จะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับบริษัทค้าปลีกในประเทศญี่ปุ่น เช่น บริษัทจัสโก้ เซยู

ลักษณะของบริษัทและเกษตรกร: บริบทของเวียดนาม

จังหวัดดำนัง

ดานังเป็นเมืองใหญ่อันดับสี่ของเวียดนาม มีที่ตั้งอยู่ใจกลางประเทศระหว่างฮานอยและโฮจิมินห์ มีพื้นที่เป็นเทือกเขา กว่าร้อยละ 60 ของพื้นที่เป็นป่าไม้ ในเวลาเดียวกัน ดานังก็เป็นเมืองท่าที่สำคัญ เนื่องจากอยู่ติดกับทะเลและได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลให้เป็นเขตอุตสาหกรรม โดยมีอุตสาหกรรมสำคัญ เช่น อาหารทะเล เครื่องเรือน เครื่องใช้ในบ้าน เป็นต้น

บริษัท VIJA Chip เป็นบริษัทผลิตไม้เพื่อทำเยื่อกระดาษ เป็นบริษัทร่วมทุนระหว่าง บริษัทญี่ปุ่นและบริษัทเวียดนาม ก่อตั้งในปี 1993 ด้วยการสนับสนุนของรัฐบาลเวียดนาม ให้บริษัทญี่ปุ่นมาลงทุนทำธุรกิจในเวียดนาม โดยบริษัทญี่ปุ่นเป็นผู้พิจารณาและ เลือกสถานที่ที่เหมาะสมกับการดำเนินธุรกิจมากที่สุด สัดส่วนการถือหุ้นร้อยละ 60 โดยบริษัทญี่ปุ่น และอีกร้อยละ 40 เป็นการถือหุ้นร่วมกันระหว่าง 5 บริษัทของรัฐ (SOEs) บริษัททำสัญญากับเกษตรกรให้ปลูกยูคาลิปตัส หรืออเคเชียเพื่อนำมาแปรรูปต่อไป

บริษัทสนับสนุนด้านการเงินผ่านบริษัทท้องถิ่นที่ร่วมทุน เพื่อให้เกษตรกรที่ร่วมโครงการกู้ยืม ในขณะที่ไม่มีความจำเป็นในการให้คำแนะนำเรื่องวิธีการปลูกมากนักเนื่องจากเกษตรกรมีความรู้เรื่องการปลูกไม้ดีอยู่แล้ว ดังนั้นบริษัทจึงสนับสนุนด้านการให้พันธุ์สำหรับปลูกเป็นหลัก สัญญาที่บริษัททำกับเกษตรกรมีสองรูปแบบคือ เป็นการทำผ่านบริษัทท้องถิ่นที่ร่วมทุน และให้บริษัทดังกล่าวทำสัญญากับเกษตรกร หรือเป็นการทำสัญญากับเกษตรกรโดยตรง

ผลผลิตที่ได้จะถูกนำมาแปรรูปในระดับหนึ่งก่อนจะทำการส่งออกทั้งหมด เกษตรกรที่ร่วมโครงการมีประมาณสี่พันครัวเรือน ส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเอง หากมีความต้องการเพิ่มพื้นที่การปลูกก็มักจะใช้วิธีเช่าที่จากผู้อื่น

บริษัทกล่าวว่าเมื่อพิจารณาจากจำนวนเกษตรกรผู้ร่วมโครงการที่เพิ่มมากขึ้นแล้ว อาจจะสรุปได้ว่าเกษตรกรมีความพึงพอใจในการทำสัญญากับบริษัทเนื่องจากได้รายได้ที่แน่นอน แต่ในด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยีแล้วมีไม่มากนัก

เนื่องจากการปลูกไม้ไม่ได้มีความซับซ้อนและเกษตรกรมีความรู้อยู่แล้ว

บริษัทมีแนวโน้มที่จะขยายการผลิตออกไปอีกเนื่องจากยังมีความต้องการอีกมาก แต่แรงงานเกษตรของเวียดนามก็ลดลงเช่นกัน จนอาจจะเกิดการขาดแคลนแรงงานได้ในอนาคต

จังหวัดดาลัด

ดาลัดเป็นเมืองหลวงของมณฑลล๋าดัง ตั้งอยู่บนเขตเทือกเขา นอกจากจะเป็นเมืองเกษตรที่มีพื้นที่เป็นภูเขา ป่าและทะเลสาป สภาพภูมิอากาศโดยเฉลี่ยเย็นสบายตลอดปี เหมาะกับการปลูกพืชผักผลไม้เมืองหนาวแล้ว ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวตากอากาศมีชื่อของเวียดนามอีกด้วย

บริษัท VINA Suzuki เป็นบริษัทที่ลงทุนโดยบริษัทญี่ปุ่นเพียงผู้เดียว ก่อตั้งเมื่อปี 1997 เพื่อผลิตชาอูหลงส่งจำหน่ายในญี่ปุ่นและในไต้หวัน โดยรัฐบาลเวียดนามสนับสนุน ให้ลงทุนเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ บริษัทได้สิทธิพิเศษทางภาษี และสามารถเช่าที่ดินเพื่อทำธุรกิจได้ยาวนานถึง 50 ปี

บริษัทส่งออกสินค้าที่ผลิตได้ทั้งหมดไปยังญี่ปุ่นและไต้หวัน ยกเว้นสินค้าที่ไม่ผ่านคุณภาพ จึงจะแบ่งจำหน่ายภายในประเทศ บริษัททำสัญญากับเกษตรกรเป็นรายบุคคลโดยไม่ผ่านระบบสหกรณ์ บริษัทจะประกันตลาดและประกันราคาให้เกษตรกร โดยใช้เกณฑ์ด้านคุณภาพและปริมาณ เป็นเกณฑ์กำหนดราคารับซื้อ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรมีความพึงพอใจในการทำงานร่วมกับบริษัท และมีรายได้เพิ่มมากกว่าเกษตรกรที่ไม่ได้ทำการเกษตรแบบมีสัญญา

บริษัท DALAT Japan Food ก่อตั้งเมื่อปี 1999 ทำการแปรรูปผักผลไม้เพื่อส่งออกไปยังญี่ปุ่น ผักผลไม้ที่บริษัทผลิตมีหลากหลาย เป็นต้นว่า ข้าวโพดหวาน พริกทอง มันฝรั่ง ถั่วเขียว แคร์รอต แก้วมังกร ฯลฯ

บริษัททำสัญญาโดยตรงกับเกษตรกรจำนวน 60-70 ราย เกษตรกรมีพื้นที่เฉลี่ยประมาณรายละ 1-2 เฮคตาร์ การทำสัญญาโดยตรงกับเกษตรกรทำให้สามารถควบคุมคุณภาพได้สะดวกมากขึ้น ในอนาคตบริษัทมีแผนการที่จะลดจำนวนเกษตรกรที่ทำสัญญาลง โดยเน้นที่การทำสัญญากับเกษตรกร ที่มีที่ดินผืนใหญ่ เพื่อการควบคุมที่แน่นอนและลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของบริษัท บริษัทจะประกันตลาดและประกันราคาให้เกษตรกร แต่ราคาที่ได้รับซื้อจะแตกต่างตามคุณภาพของสินค้า

จังหวัดฮันยาง

บริษัท Angimex-Kitoku เป็นบริษัทร่วมทุนระหว่างผู้ค้าส่งข้าว Kitoku ในญี่ปุ่น และบริษัทของรัฐของเวียดนามชื่อ Agimex ก่อตั้งเมื่อปี 1991 ทำการปลูกข้าวในจังหวัดฮันยาง ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าวที่ดีที่สุดของเวียดนาม

บริษัททำสัญญากับเกษตรกรในพื้นที่ โดยเลือกตัวแทนเกษตรกร และให้ตัวแทนแนะนำเกษตรกรรายอื่น ๆ เข้ามาทำการปลูกข้าว เกษตรกรที่ทำสัญญากับบริษัทจะได้รับการประกันตลาดและประกันราคา บริษัทจะให้เกษตรกรกู้ยืมเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และยากำจัดศัตรูพืชไปก่อนแล้วหักค่าใช้จ่ายดังกล่าวในภายหลัง เมื่อเก็บเกี่ยวเรียบร้อยแล้ว ในระหว่างการปลูกจะมีเจ้าหน้าที่ของบริษัทเข้าไปดูแลตรวจสอบคุณภาพ อย่างสม่ำเสมอ

บริษัท Antesco เป็นบริษัทท้องถิ่นของเวียดนาม ก่อตั้งปี 1993 ทำการผลิตผักผลไม้แช่

แข็งและกระป๋องส่งออกไปยังยุโรป อเมริกา แคนาดา และญี่ปุ่น บริษัทใช้ระบบเกษตรแบบมีสัญญาฉบับแรกตั้งบริษัท โดยการทำสัญญากับเกษตรกรรายใหญ่ และการทำสัญญาผ่านนายหน้ารวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรรายย่อย บริษัทเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิต ลูกค้าหลักของบริษัทคือ สหภาพยุโรป มีสัดส่วนการส่งออกประมาณร้อยละ 70 ของกำลังการผลิต ในขณะที่การส่งออกไปญี่ปุ่นมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 5-10 เนื่องจากมีความเข้มงวดในเรื่องคุณภาพมาก

แปลงข้าวโพด

ทุ่งข้าวในอันยาง

เกษตรกรนำผลผลิตมาขายให้แก่บริษัท

เกษตรกรชาวเวียดนาม

การทำการเกษตรแบบมีสัญญาของบริษัทญี่ปุ่นในไทยและในเวียดนาม **ภาพรวมของไทย**

รูปแบบของการทำสัญญาระหว่างบริษัทและเกษตรกรมักจะอยู่ในประเภทของสัญญา 3 ลักษณะ ในขณะเดียวกันรูปแบบทางธุรกิจระหว่างบริษัทกับบริษัทก็มีอย่างน้อย 3 รูปแบบด้วย เช่นกันคือ หนึ่ง บริษัทการค้าของญี่ปุ่นหรือบริษัทการค้าของไทยทำสัญญากับตัวแทนในไทยเพื่อส่งออกสินค้าเกษตรไปยังญี่ปุ่น และบริษัทไทยก็จะไปทำสัญญากับเกษตรกรอีกต่อหนึ่ง สอง บริษัทญี่ปุ่นเข้ามาร่วมทุนกับบริษัทไทย หรือลงทุนด้วยตนเองแล้วทำสัญญากับเกษตรกร และสาม คือการที่สหกรณ์ญี่ปุ่นทำการติดต่อ ทำสัญญากับสหกรณ์ไทยโดยตรง ซึ่งมีจำนวนน้อยมาก ข้อมูลในปัจจุบันนี้มีเพียงแห่งเดียวคือ สหกรณ์การเกษตรบ้านลาดและสหกรณ์ทำยางที่ปลูกกล้วยหอม ส่งออกไปยังสหกรณ์ผู้บริโภคที่ญี่ปุ่น

รูปแบบของสัญญามักเป็นการตกลงกันระหว่างบริษัทและเกษตรกรเองโดย ภาครัฐมีบทบาทในกระบวนการทำสัญญาไม่มากนัก ซึ่งต่อประเด็นนี้สามารถพิจารณาได้สองประการ คือ ประการแรก เนื่องจากรัฐบาลไทยแสดงเจตจำนงที่จะเลือกดำเนินนโยบายตามหลักการเปิดเสรีทางการค้า ดังนั้น ในการดำเนินธุรกิจของภาคเอกชน รัฐจึงควรหลีกเลี่ยงที่จะแสดงบทบาทที่ชี้นำหรือลดบทบาทของภาครัฐให้มากที่สุด แต่ในบางกรณีการที่รัฐไม่เข้าไปแทรกแซงภาคเอกชนเลย ก็อาจเกิดปัญหาบางประการระหว่างบริษัทและเกษตรกรขึ้นได้โดยทั้งสองฝ่ายไม่สามารถตกลงกันได้ ซึ่งมีผลทำให้ธุรกิจนี้ต้องล้มเลิกไปในที่สุด และเกษตรกรเป็นผู้เสียประโยชน์ เช่น ความขัดแย้งระหว่างบริษัทสยามอโรนีและสหกรณ์ข้าวญี่ปุ่นที่สุโขทัย⁵⁸ ในขณะเดียวกัน ในประการที่สอง มี

⁵⁸ สัมภาษณ์เกษตรกรผู้รับทำการเกษตรแบบมีสัญญา และเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรฯ จังหวัดสุโขทัย

ภาคเอกชนจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะบริษัทผู้ส่งออก ไม่ต้องการให้ภาครัฐเข้ามาแทรกแซงกระบวนการทำงานของภาคเอกชนในเรื่องนี้ สิ่งที่ภาคเอกชนต้องการมีเพียงการเสนอให้ภาครัฐเข้ามามีส่วนในระดับนโยบายเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องการให้ภาครัฐมีนโยบายที่ชัดเจน และต้องการให้ภาครัฐอำนวยความสะดวก ด้วยการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายและกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคทางการค้าและการทำธุรกิจนี้มากกว่า

จากความเห็นของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรกล่าวว่าภาครัฐไทยมีส่วนสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรมน้อยเกินไปในเรื่องนี้ ซึ่งมีผลต่อการแก้ไขปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้อย่างไรก็ตาม ชำร่วยการไทยในระดับผู้ปฏิบัติงาน มีความพร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับผู้ประกอบการ⁵⁹ กล่าวคือแม้ว่าภาครัฐจะยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนก็ตาม แต่ในระดับผู้ปฏิบัติงานแล้ว มีความพยายามให้ความร่วมมือและประสานงานกับภาคเอกชนเป็นอย่างดี สังเกตได้จากการสนับสนุนในเรื่องการประชาสัมพันธ์และการให้ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องการเกษตรแบบมีสัญญาเมื่อภาคเอกชนต้องการส่งเสริมการทำเกษตรแบบมีสัญญาในพื้นที่

ในส่วนของเกษตรกรมีความพึงพอใจการทำเกษตรแบบมีสัญญาในเรื่องของการประกันรายได้ที่แน่นอนและสินค้าเกษตรในระบบการเกษตรแบบมีสัญญามักจะมีราคาสูงกว่าสินค้าเกษตรอื่นและสินค้าประเภทเดียวกันในตลาดในประเทศมาก และเชื่อว่าหากโครงสร้างของการทำเกษตรแบบมีสัญญา มีการตกลงกันไว้อย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยลดปัญหาด้านคุณภาพของเมล็ดพันธุ์ และการวางแผน การผลิตของเกษตรกรไปได้มาก เหตุผลเดียวที่เกษตรกรรู้สึกว่าการทำเกษตรแบบมีสัญญาเป็นปัญหา คือ การควบคุมคุณภาพที่เข้มงวดของบริษัทญี่ปุ่น ในขณะที่ไม่มีเกษตรกรรายใดมีความกังวลใจ ในประเด็นเรื่องบริษัทข้ามชาติมาทำธุรกิจในไทย หรือการที่เกษตรกรในระบบการเกษตรแบบมีสัญญา จะถูกมองเป็นเหมือนลูกจ้างบริษัทตราบไคที่ยังมีการประกันรายได้ที่⁶⁰

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรแบบมีสัญญา หรือเกษตรกรที่ล้มเหลวในการทำเกษตรแบบมีสัญญาต่างต้องการให้ภาครัฐเข้ามามีบทบาทสนับสนุนการทำเกษตรแบบมีสัญญาที่เป็นอยู่ อย่างน้อยที่สุดในประเด็นเรื่องการให้ข้อมูล ความรู้ และประเด็นทางกฎหมายต่าง ๆ⁶¹

⁵⁹ เพิ่งอ้าง

⁶⁰ สัมภาษณ์เกษตรกรผู้รับทำการเกษตรแบบมีสัญญาในจังหวัดสุโขทัย

⁶¹ สัมภาษณ์เกษตรกรผู้รับทำการเกษตรแบบมีสัญญาในจังหวัดสุโขทัย และเจ้าหน้าที่บริษัททานิยามาสยาม จังหวัดนครปฐม

บทบาทของรัฐ

รัฐไทยมองการเกษตรแบบมีสัญญาในฐานะเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้และลดปัญหาความยากจน ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศเครื่องมือหนึ่ง หน่วยงานของรัฐไทยที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรแบบมีสัญญาได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงการคลัง คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน และสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น หน่วยงานต่าง ๆ ดังข้างต้นได้กล่าวถึงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรแบบมีสัญญา ทั้งในระดับประเทศ และในระดับระหว่างประเทศ สำหรับในระดับประเทศนั้น มีการกล่าวถึงการสนับสนุนธุรกิจเกษตร และการเกษตรแบบมีสัญญาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4, 5, 6, 7⁶² สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรได้สนับสนุนการจัดตั้ง นิคมเศรษฐกิจพอเพียง โดยจะใช้การเกษตรแบบมีสัญญาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการลดปัญหาความยากจน ของเกษตรกร ในระดับระหว่างประเทศ รัฐไทยใช้การเกษตรแบบมีสัญญาเป็นส่วนหนึ่งของโครงการความร่วมมือในระดับภูมิภาคคือ ACMECS⁶³ โดยสนับสนุนให้มีการไปลงทุนทำเกษตรแบบมีสัญญาในประเทศเพื่อนบ้าน ในขณะเดียวกัน การเกษตรแบบมีสัญญา ก็เป็นส่วนหนึ่งของข้อเสนอข้อตกลงเปิดเขตการค้าเสรีระหว่างไทยและญี่ปุ่น ของรัฐไทยด้วย⁶⁴

รัฐไทยมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรแบบมีสัญญา แต่นโยบายของรัฐที่นำมาปฏิบัติ มักจะกล่าวซ้ำว่าการดำเนินการของเอกชน⁶⁵ อีกทั้ง นโยบายและแผนงานที่นำไปปฏิบัติในบางครั้ง อาจจะไม่สอดคล้องกับเป้าหมาย เป็นต้นว่า รัฐใช้วิธีการเดียวกัน คือ ส่งเสริมให้บริษัทและเกษตรกรทำการเกษตรแบบมีสัญญา ขยายการให้สินเชื่อเกษตรกร อบรมและให้คำปรึกษาเรื่องการทำเกษตรแบบมีสัญญา สำหรับทั้งเป้าหมายเพื่อการส่งออกและเพื่อลดปัญหาความยากจน และจากการดำเนินการดังกล่าวของหน่วยงานของรัฐ จะเห็นได้ว่า รัฐมักจะแสดงบทบาททาง

⁶² แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 หน้า 332-348.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 หน้า 319-330

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 หน้า 210-214.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 หน้า 40-42.

⁶³ มติคณะรัฐมนตรี 18 พฤศจิกายน 2003

⁶⁴ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจไทย-ญี่ปุ่น,

http://www.oae.go.th/mis/Forecast/journal/fta_jp.htm

⁶⁵ Singh, Sukhpal. 2005. "Role of the State in Contract Farming in Thailand: Experience and Lessons", ASEAN Economic Bulletin, 22(2).

การตลาด โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการทำเกษตรแบบมีสัญญา มากกว่าบทบาทของรัฐที่ต้องกำกับ/อำนวยความสะดวก (regulate/facilitate) แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด

ประเด็นที่เป็นคำถามต่อรัฐไทยคือ บทบาทของรัฐได้ตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือไม่/อย่างไร เกษตรกรไทยมีความคาดหวังที่จะให้รัฐเข้ามาช่วยสนับสนุนในเรื่องปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือที่ดิน เกษตรกรจำนวนมากขาดแคลนที่ดิน หรือยังไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำให้ไม่สามารถทำการเกษตรได้ ในขณะเดียวกัน เกษตรกรที่ทำสัญญากับบริษัท ก็ต้องการให้ภาครัฐเข้ามาดูแลในเรื่องรายละเอียดของสัญญา ตลอดจนเข้ามามีส่วนในการแก้ไขข้อพิพาทระหว่างเกษตรกรและบริษัท ในขณะเดียวกัน บริษัทไม่มีความต้องการให้ภาครัฐเข้ามาแทรกแซงการทำงานของบริษัท แต่บริษัทเรียกร้องให้ภาครัฐเข้ามาอำนวยความสะดวกในการดำเนินธุรกิจ อย่างไรก็ตาม ความคาดหวังของเกษตรกรและของภาคเอกชนที่มีต่อรัฐไทยอาจจะไม่ใช่ประเด็นสำคัญมากเท่ากับ ประเด็นที่ว่า โดยหลักการแล้วรัฐควรทำหน้าที่อย่างไร

บทบาทของภาคเอกชน

การเกษตรแบบมีสัญญาของบริษัทญี่ปุ่นในไทยเกิดจากการริเริ่มของภาคเอกชนก่อนการดำเนิน การสนับสนุนจากรัฐ เนื่องจากภาคเอกชนมองเห็นโอกาสทางธุรกิจ โดยเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง ภาคเอกชนญี่ปุ่นและภาคเอกชนไทย

อย่างไรก็ตามแม้ว่าภาคเอกชนทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายญี่ปุ่นจะเป็นผู้ริเริ่มการทำเกษตรแบบมีสัญญาก่อนการสนับสนุนของรัฐ สำหรับภาคเอกชนของไทยมักจะทำางร่วมกับรัฐในการส่งเสริมและเผยแพร่การทำเกษตรแบบมีสัญญาไปสู่เกษตรกร เนื่องจากภาครัฐมีช่องทางและเครือข่ายที่พร้อมจะดำเนินการในด้านนี้อยู่แล้ว ในขณะที่ภาคเอกชนญี่ปุ่นดำเนินการทำการเกษตรแบบมีสัญญา ในต่างประเทศโดยไม่ได้อาศัยช่องทางและเครือข่ายของรัฐมากนัก

การทำเกษตรแบบมีสัญญาของภาคเอกชนไทยมักมีเป้าหมายเพื่อการส่งออกและเข้าสู่ตลาดญี่ปุ่น ในขณะที่ภาคเอกชนญี่ปุ่นทำการเกษตรแบบมีสัญญาในไทยและในเวียดนามเพื่อนำเข้ากลับมายังญี่ปุ่น และส่งออกไปยังประเทศที่สาม เนื่องจากการเกษตรแบบมีสัญญาจะช่วยประกันอุปทานด้านวัตถุดิบ จากการศึกษาพบว่าบริษัทไทยที่ทำเกษตรแบบมีสัญญาร่วมกับบริษัทญี่ปุ่นจะได้รับคำแนะนำในเรื่อง กฎระเบียบและมาตรการที่จำเป็นในการตรวจสอบเพื่อเข้าสู่ตลาดญี่ปุ่น ดังนั้นประโยชน์อีกอย่างหนึ่ง สำหรับบริษัทในการร่วมทุนหรือดำเนินการร่วมกับญี่ปุ่นคือการได้ช่องทางในการจัดจำหน่ายด้วย สำหรับบริษัทญี่ปุ่นที่ร่วมทุนกับบริษัทท้องถิ่นจะได้ประโยชน์จากการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่จำเป็น

แม้ว่าบริษัทโดยทั่วไปมีความพร้อมและความสามารถที่จะปฏิบัติตามมาตรฐานของญี่ปุ่นก็ตาม แต่การควบคุมคุณภาพที่เข้มงวด ระบบวิธีการตรวจสอบและบทลงโทษยังคงเป็นปัญหา

และอุปสรรค ที่สำคัญของบริษัทในการเข้าสู่ตลาดญี่ปุ่น เป็นต้นว่า ระบบการลงโทษเมื่อตรวจพบสารปนเปื้อน แบบเหมารวม ซึ่งเป็นระบบลงโทษทุกบริษัทในประเทศเดียวกัน เมื่อพบผู้กระทำผิดรายใดรายหนึ่ง จากประเทศนั้น ๆ ทำให้ผู้ผลิตส่วนใหญ่ที่สามารถผลิตได้ตามมาตรฐานต้องได้รับความเสียหายไปด้วย

การบริหารจัดการที่ดีของบริษัทเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้ระบบการเกษตรแบบมีสัญญา ประสบความสำเร็จ ไม่ว่าภาครัฐจะเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนหรือไม่ก็ตาม ซึ่งความสำเร็จของบริษัทจะส่งผลต่อการสร้างงานสร้างรายได้ของเกษตรกรด้วย ในแง่นี้ นับว่าภาคเอกชนเป็นปัจจัยสำคัญในการกำเนิดและอยู่รอดของระบบการเกษตรแบบมีสัญญา อีกทั้งภาคเอกชนยังมีความรวดเร็วในการตอบสนองต่อสถานการณ์รอบตัวเพื่อความอยู่รอดของบริษัท

บทบาทของเกษตรกร

เกษตรกรไทยมีความคุ้นเคยกับการทำเกษตรแบบมีสัญญาในระดับหนึ่ง เนื่องจากการนำระบบเกษตรดังกล่าวมาใช้ในเมืองไทยก่อนหน้านี้จะมีการทำโดยบริษัทญี่ปุ่น เกษตรกรส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระบบเกษตรแบบมีสัญญา เนื่องจากสามารถช่วยลดปัญหาสำคัญในการทำเกษตร คือ การขาดแคลนปัจจัยการผลิต และความผันผวนของระดับราคาและตลาดได้ในระดับหนึ่ง ในขณะที่เกษตรกรบางส่วนไม่สนใจที่จะทำเกษตรในระบบนี้เพราะคิดว่าเป็นระบบที่เข้มงวดมากเกินไปจนความจำเป็น อย่างไรก็ตาม เกษตรกรจำนวนหนึ่งก็พร้อมที่จะเข้าสู่ระบบหากได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่า

ความสำเร็จของการทำเกษตรแบบมีสัญญานอกจากจะขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของบริษัทแล้ว ยังขึ้นอยู่กับความสามารถในการเจรจาต่อรองระหว่างเกษตรกรและบริษัท เพื่อให้ได้วิธีการทำงานร่วมกันที่เป็นธรรม ได้ผลประโยชน์ที่คุ้มค่ากับต้นทุนต่าง ๆ ที่เกษตรกรต้องลงทุน จากกรณีศึกษาพบว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรแบบมีสัญญา มักเป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีความสามารถในการเจรจาต่อรอง หรืออย่างน้อยมีการเจรจาต่อรองกับบริษัท เพื่อหาข้อสรุปอันเป็นที่พอใจร่วมกันของทั้งสองฝ่ายได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ยังพบว่า กระบวนการทำการเกษตรแบบมีสัญญาอาจเป็นแนวทางหนึ่งในการช่วยสร้างความเข้มแข็งในชุมชน ด้วยการสนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อให้มีความเข้มแข็งสามารถบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยตนเองได้

แม้ว่าการเกษตรแบบมีสัญญาจะลดปัญหาของเกษตรกรในเรื่องปัจจัยการผลิต ราคาและตลาดได้ในระดับหนึ่ง แต่บริษัทยังไม่สามารถจัดหาปัจจัยการผลิตพื้นฐานที่สำคัญคือ ที่ดินและน้ำให้แก่เกษตรกรได้ นอกจากนี้ บริษัทมักจะมีช่องทางในการได้รับข้อมูลข่าวสารมากกว่าเกษตรกร ทำให้เกษตรกรจึงมักอยู่ในลักษณะเสียเปรียบบริษัท และต้องการให้ภาครัฐเข้ามาดูแลในฐานะคน

กลาง

ภาพรวมของเวียดนาม

การเกษตรแบบมีสัญญาในเวียดนามนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าข้าว ชา กาแฟ ดอกไม้ โดยมีตลาดอยู่ที่ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรป เป็นต้น การเข้ามาลงทุนในเวียดนามของบริษัทญี่ปุ่น เริ่มในต้นทศวรรษที่ 1990 โดยบริษัทที่สนใจมาลงทุนที่นี่ทำการศึกษาหาข้อมูลที่เป็นต่อการตัดสินใจ ในการลงทุนด้วยตนเองโดยไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลญี่ปุ่น โดยมีสาเหตุหลักที่ทำให้ต้องขยายการลงทุนไปต่างประเทศคือเพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพื่อประกันอุปทานที่สม่ำเสมอมากขึ้น การเลือกมาลงทุนที่เวียดนามเนื่องจากที่นี่มีวัตถุดิบตามที่ต้องการ ค่าแรงงานถูกกว่าโดยเปรียบเทียบ และมักจะทำการซื้อขายกันมาก่อน อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐบาลญี่ปุ่นจะไม่ได้ให้การสนับสนุน แต่บริษัทที่มาลงทุนจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเวียดนามมาก ทั้งในเรื่องการแนะนำบริษัทท้องถิ่นที่จะเข้ามาร่วมทุนและการให้สิทธิพิเศษทางภาษี เป็นต้น⁶⁶

รูปแบบของการลงทุนในภาคเกษตรของบริษัทญี่ปุ่นในเวียดนามมีทั้งแบบร่วมทุนกับบริษัทเอกชน หรือบริษัทรัฐ ของเวียดนาม หรือลงทุนเองทั้งหมด ขึ้นอยู่กับความจำเป็นและความเหมาะสมทางด้านธุรกิจ แต่สำหรับรัฐบาลเวียดนามแล้ว มีความต้องการที่จะให้บริษัทต่างชาติเข้ามาลงทุนเต็ม 100% เพราะต้องการเงินลงทุนจากต่างประเทศ ในขณะที่บริษัทของเวียดนามเองก็มีข้อจำกัดที่จะร่วมลงทุน กับบริษัทต่างชาติ เนื่องจากขาดแคลนเงินทุน เทคโนโลยี และบุคลากรทำให้ไม่สามารถเป็นหุ้นส่วน กับบริษัทต่างชาติได้ เพราะฉะนั้น แม้จะมีบริษัทในลักษณะร่วมทุนแต่ก็มักจะเป็นการร่วมลงทุน ที่มีมูลค่าไม่สูงมากนักและทุนที่นำมาลงทุนกันนั้นมักจะเป็นที่ดินเป็นหลัก และในหลายกรณี บริษัทที่ร่วมลงทุนกับบริษัทต่างชาติมักจะเป็นบริษัทที่รัฐเป็นเจ้าของ (State Own Enterprise: SOE) ด้วย

ปัญหาหลัก ๆ ที่พบคือ ประการแรก ปัญหาแรงงาน กล่าวคือการขาดแคลนบุคลากรมีทักษะ และความชำนาญเฉพาะด้าน และราคาการจ้างงานที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ประการที่สอง ปัญหาการส่งวัตถุดิบไม่ทันตามกำหนด ในขณะที่ประเด็นเรื่องกฎระเบียบที่เปลี่ยนแปลงบ่อยนั้น ไม่ค่อยเป็นปัญหามากนัก เพราะบริษัทมีความสามารถในการปรับตัวอยู่แล้ว และคิดว่ากฎระเบียบที่เปลี่ยนแปลงบ่อยนั้นเป็นผลมาจากความพยายามปรับตัวของรัฐบาลเวียดนาม นอกจากนี้ยังไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องสัมพันธ์ภาพกับคนท้องถิ่น เนื่องจากคนเวียดนามเปิดกว้างรับการลงทุนและเป็นมิตรกับบริษัทต่างชาติ เพราะเห็นว่าได้รายได้ที่ดีกว่า อย่างไรก็ตาม ทางบริษัทเองก็ได้ตระหนักและระมัดระวังในประเด็นนี้อยู่แล้ว⁶⁷

⁶⁶ สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกลาง และรัฐบาลท้องถิ่นของเวียดนาม

⁶⁷ สัมภาษณ์บริษัทต่างชาติที่เข้าไปลงทุนทำธุรกิจในเวียดนาม

ลูกค้าของบริษัทญี่ปุ่นในเวียดนามทั้งหมดจะเป็นลูกค้าในประเทศ และไม่ได้ให้ความสนใจกับตลาดภายในประเทศ โดยสินค้าที่ผลิตได้มักจะส่งกลับไปที่ญี่ปุ่น ทั้งในรูปแบบของผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปแล้ว หรือในรูปแบบของผลิตภัณฑ์กึ่งสำเร็จรูป ที่ต้องนำไปผลิตขั้นตอนสุดท้ายในญี่ปุ่น และยังมีการผลิตเพื่อการส่งออกไปยังประเทศที่ 3 หากยังมีกำลังในการผลิตเหลือ⁶⁸

ในกรณีของการทำการเกษตรแบบมีสัญญาและต้องมีการทำสัญญากับเกษตรกรนั้น มีการทำสัญญา 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่ง บริษัททำสัญญากับบริษัท/นายหน้า และบริษัท/นายหน้านั้นไปรับซื้อสินค้าเกษตรจากเกษตรกรมาขายบริษัทอีกทอดหนึ่ง และรูปแบบที่สอง บริษัทจะทำสัญญากับเกษตรกรโดยตรง ในหนึ่งบริษัทอาจจะใช้รูปแบบสัญญาแบบใดแบบหนึ่ง หรืออาจจะใช้ทั้งสองรูปแบบผสมกันไปก็ได้ แต่แนวโน้มของการทำสัญญาจะอยู่ที่การจำกัดคู่สัญญา กับบริษัทให้น้อยลงเพื่อลดต้นทุนของการจัดการและการควบคุม การทำสัญญาระหว่างบริษัท และเกษตรกรนี้ จะเป็นการแลกเปลี่ยนปัจจัยการผลิตระหว่างกัน กล่าวคือ บริษัทให้ทุน เทคโนโลยี/การจัดการ เกษตรกรให้ที่ดินและแรงงาน โดยบริษัทจะทำการตลาดให้ โดยยินดีรับซื้อสินค้าคืนจากเกษตรกร แต่ก็ขึ้นอยู่กับราคาตลาดและคุณภาพของสินค้าด้วย ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรพยายามผลิตสินค้าให้ได้ตามมาตรฐานที่บริษัทต้องการ แต่ก็มีหลายกรณีที่เกษตรกรไม่ทำตามสัญญาโดยนำสินค้าไปขายให้กับผู้ที่ให้ราคาดีกว่า⁶⁹

ในเรื่องของการถ่ายทอดเทคโนโลยี นั้นไม่มีใครจะมีมากนัก เนื่องจากการลงทุนในภาคเกษตร ของบริษัทญี่ปุ่นที่เข้ามานั้นยังเป็นการลงทุนในกิจการที่ไม่ได้ใช้เทคโนโลยีสูงมากนัก สิ่งที่มีการถ่ายทอดมากที่สุด จะเป็นการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการโรงงาน ซึ่งบริษัทญี่ปุ่นจำเป็นต้องถ่ายทอด ให้คนท้องถิ่นเพื่อประสิทธิภาพในการทำงาน สำหรับคนท้องถิ่นแล้วก็ยังไม่ได้มีความต้องการในเรื่องของ การถ่ายทอดเทคโนโลยี อีกทั้งยังไม่ได้มีความคิดเรื่องความเป็นเจ้าของกิจการ หรือความรู้สึกเรื่องการตกเป็นเพียงแรงงานของบริษัทญี่ปุ่นมากนัก เนื่องจากขณะนี้ ฝ่ายเวียดนามให้ความสำคัญกับการจ้างงานและการเพิ่มรายได้เป็นหลัก⁷⁰

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างบริษัท กับรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น ของเวียดนามนั้น จัดอยู่ในระดับดี บริษัทที่มาลงทุนมั่นใจและพอใจในบทบาทของรัฐบาลทั้งสองระดับ รัฐบาลกลางเวียดนามให้การสนับสนุนทางด้านนโยบายหลักที่จะเปิดกว้างรับการลงทุนจากต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการอนุญาตให้นำผลกำไรกลับประเทศแม่ได้ และการที่รัฐบาล มี

⁶⁸ สัมภาษณ์บริษัทญี่ปุ่นที่เข้าไปลงทุนทำการเกษตรแบบมีสัญญาในเวียดนาม

⁶⁹ อ้างแล้ว

⁷⁰ สัมภาษณ์ผู้ประกอบการชาวเวียดนามที่ร่วมทุนกับบริษัทญี่ปุ่น ชาวเวียดนามที่ทำงานในบริษัทญี่ปุ่น และเจ้าหน้าที่รัฐบาลท้องถิ่นของเวียดนาม

เสถียรภาพทำให้ผู้ลงทุนมีความเชื่อมั่นในการลงทุนเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกัน รัฐบาลท้องถิ่น ก็มีบทบาทสูงในการให้ความร่วมมือกับบริษัทที่มาลงทุนทางด้านการอำนวยความสะดวก และช่วยแก้ปัญหา ทั้งในเรื่องกฎระเบียบและปัญหาอื่น ๆ เท่าที่ขอบเขตอำนาจ และหน้าที่รับผิดชอบของ รัฐบาลท้องถิ่นจะสามารถทำได้ เนื่องจากรัฐบาลท้องถิ่นคาดหวังว่า การลงทุนของบริษัทต่างชาติ นั้น เป็นการให้การถ่ายทอดเทคโนโลยี การเพิ่มการจ้างงาน และก่อให้เกิดการพัฒนา สาธารณูปโภค อันเป็นผลให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้ และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งเป็น เป้าหมายหลักของรัฐบาลท้องถิ่นเช่นกัน ดังนั้น ตราใบที่บริษัท สามารถทำให้ประชาชนใน ท้องถิ่นมีความพึงพอใจได้ รัฐบาลท้องถิ่นก็จะยังคงให้การสนับสนุนบริษัทต่อไป

บทบาทของรัฐ

รัฐบาลเวียดนามมีความต้องการเปิดประเทศรับการลงทุนจากต่างประเทศ จึงปรับเปลี่ยน นโยบายสอดคล้องให้กับแนวคิดเรื่องการค้าเสรีมากขึ้น โดยมีนโยบาย Doi Moi⁷¹ เป็นนโยบายที่ แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจดังกล่าวของรัฐบาลเวียดนาม นอกจากนี้ รัฐบาลเวียดนามยังมีนโยบาย 80/2002 ที่เป็นนโยบายสนับสนุนการทำการเกษตร แบบมีสัญญาของรัฐบาลด้วยการปรับปรุง กฎหมาย/กฎระเบียบในเรื่องที่ดิน แรงงาน การให้เงินทุนสนับสนุน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริม ให้บริษัทต่าง ๆ สามารถทำการเกษตรแบบมีสัญญาให้มากที่สุด เวียดนามต้องการการลงทุน และการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศมาก จึงสนับสนุนการทำเกษตรแบบมีสัญญา เนื่องจากประเทศยังมีทรัพยากรสมบูรณ์ แต่ขาดแคลนทุนและเทคโนโลยี

รัฐบาลกลางมีความพยายามในการอำนวยความสะดวกและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ บริษัทต่างประเทศที่มาลงทุนในเวียดนาม ด้วยมาตรการทางการเงิน ที่ไม่จำกัดการนำผลกำไร กลับสู่ประเทศต้นทาง ของผู้ลงทุน และมาตรการทางภาษี ด้วยการกำหนดระยะเวลาปลอด/ลด ภาษีลง ตลอดจนการเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการต่างชาติสามารถเช่าที่ดินในระยะยาวได้

นอกจากรัฐบาลกลางแล้ว รัฐบาลท้องถิ่นก็สนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ เช่นเดียวกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างงานและสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งรัฐบาล ท้องถิ่นก็จะได้ประโยชน์กลับคืนในรูปแบบของภาษีเช่นเดียวกัน รัฐบาลท้องถิ่นช่วยสนับสนุนการ ทำเกษตรแบบมีสัญญาของบริษัทด้วยการให้ความร่วมมือในการจัดหาแรงงาน และอำนวยความสะดวกในเรื่องกฎระเบียบต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์บริษัทญี่ปุ่นในเวียดนาม ต่างมี ความเห็นตรงกันว่ารัฐบาลท้องถิ่นจะยินดีสนับสนุนบริษัท ตราบเท่าที่บริษัทสามารถทำให้

⁷¹นโยบายว่าด้วยการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจของประเทศเวียดนามโดยมีความพยายามลดต้นทุน และ สนับสนุนการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำเนินธุรกิจ

ประชาชน ในท้องถิ่นที่มีความพึงพอใจในการทำงานกับบริษัทได้ บริษัทมักจะประสบความสำเร็จ
ในการดำเนินกิจการ หากไม่สามารถสร้างความพึงพอใจ ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นได้ เนื่องจาก
รัฐบาลท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับประชาชนมาก

บทบาทของภาคเอกชน

ภาคเอกชนของเวียดนามยังขาดความแข็งแกร่งทั้งในด้านทุนและเทคโนโลยี ตลอดจน
ประสิทธิภาพในการทำงาน ทำให้ไม่สามารถเป็นหุ้นส่วนทางธุรกิจกับบริษัทญี่ปุ่นได้ บริษัทญี่ปุ่น
จึงมักจะต้องเข้าไปลงทุนผลิตเอง มากกว่าซื้อจากบริษัทท้องถิ่น หรือร่วมทุนกับบริษัทท้องถิ่น ใน
บางกรณีที่มีการร่วมทุนระหว่างบริษัทญี่ปุ่นและบริษัทเวียดนาม ก็มักจะเป็นการร่วมทุนด้วย
เหตุผลด้านสิทธิประโยชน์ทางกฎหมาย เช่น การเช่าที่ดินมากกว่า

นอกจากบริษัทที่ร่วมทุนกับบริษัทญี่ปุ่นแล้ว ในเวียดนามก็มีบริษัทของรัฐบาลที่ทำการ
เกษตรแบบมีสัญญาเพื่อการส่งออก และประสบความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจในระดับหนึ่ง
แต่บริษัทเหล่านี้มักจะไม่สามารถผลิตสินค้าที่ตอบสนองต่อเงื่อนไขและข้อกำหนดของญี่ปุ่นได้
มากนัก ดังนั้น ญี่ปุ่นจึงไม่ใช้ตลาดส่งออกสำคัญของบริษัทเหล่านี้

บทบาทของเกษตรกร

เกษตรกรเวียดนามที่ทำการเกษตรแบบมีสัญญามักจะครอบครองที่ดินจำนวนไม่มากนัก
และเลือกที่จะทำการเกษตรแบบมีสัญญาเพราะต้องการประกันตลาดและประกันรายได้ เนื่องจาก
พืชที่ปลูกในระบบการเกษตรแบบมีสัญญาไม่สามารถให้ความมั่นคงในทั้งสองประการได้

เกษตรกรเวียดนามทำการผลิตเพื่อตอบสนองต่อแรงจูงใจด้านเศรษฐกิจสูง โดยพร้อมที่จะ
เปลี่ยนชนิดของพืชที่ปลูกหากได้ราคาดีกว่าในกรณีของจังหวัดอันยางที่เป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญ
ของเวียดนาม เกษตรกรยินดีที่จะเปลี่ยนไปปลูกข้าวญี่ปุ่น แทนการปลูกข้าวพันธุ์ที่เคยปลูกในพื้นที่
แต่ในขณะนี้ยังไม่มีผลกระทบที่ชัดเจนจากการเปลี่ยนแปลงชนิดของพืชดังกล่าว เนื่องจาก
อัตราส่วนของการปลูกข้าวในระบบการเกษตรแบบมีสัญญายังมีปริมาณน้อยเมื่อเทียบกับพื้นที่
เพาะปลูกข้าวทั้งหมด

เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบมีสัญญากับบริษัทในเวียดนามที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ไม่ได้มี
การรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง ขาดการเข้าถึงตลาดและข้อมูลข่าวสาร ทำให้มีทางเลือกน้อยและมีอำนาจ
ต่อรองต่ำ นอกจากการทำการเกษตรแบบมีสัญญากับบริษัทแล้ว ก็ไม่สามารถปลูกพืชชนิดอื่นที่ได้
ราคาดีกว่าและมีตลาดพร้อมรับซื้อได้ ดังนั้น เกษตรกรจึงมักจะเลือกทำการเกษตรแบบมีสัญญา หาก
มีโอกาสที่จะกระทำได้

ภาพรวมในการทำการเกษตรแบบมีสัญญาของญี่ปุ่น

บริษัทญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนทำการเกษตรแบบมีสัญญาในไทยและในเวียดนามในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน กล่าวคือเริ่มมีการเข้ามาทำการเกษตรแบบมีสัญญาในไทยนับแต่ทศวรรษที่ 1970 และเข้าไปลงทุนในเวียดนามในทศวรรษที่ 1990 การที่ญี่ปุ่นออกไปทำการเกษตรแบบมีสัญญา ในต่างประเทศเกิดจากแรงผลักดันภายในประเทศอันเป็นผลมาจากการที่ภาคเกษตรเล็กลงและเงินเยนมีค่าสูง การออกไปผลิตในต่างประเทศจึงเป็นการแก้ปัญหา การขาดแคลนปัจจัยการผลิตในภาคเกษตรของญี่ปุ่น ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นการลดต้นทุนการผลิตจากการที่เงินเยนมีค่าสูงขึ้นด้วยการที่ญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนในไทยก่อนในเวียดนามเนื่องจากในขณะนั้นประเทศไทยมีความพร้อมมากกว่า ทั้งในเรื่องของปัจจัยการผลิต บุคลากรและนโยบายรัฐ ที่พร้อมจะให้การสนับสนุนการผลิตเพื่อการส่งออก ในขณะที่เวียดนามเริ่มมีนโยบายสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศเมื่อประกาศนโยบาย Doi Moi ในปี 1979 ซึ่งมีผลในการลดต้นทุนทางธุรกิจ เพิ่มมาตรฐานฝีมือแรงงาน และปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำเนินธุรกิจ เช่น การปรับปรุงระบบกฎหมาย เป็นต้น หลังจากการประกาศใช้นโยบายดังกล่าว ทำให้ญี่ปุ่นสนใจมาลงทุนในเวียดนามเนื่องจากเวียดนามมีทรัพยากรที่สมบูรณ์และสภาพภูมิศาสตร์ใกล้เคียงกับญี่ปุ่น ซึ่งช่วยในเรื่องประสิทธิภาพการผลิตเพราะเป็นการลดต้นทุนการขนส่ง

บทบาทของภาครัฐ

นโยบายด้านเกษตรระหว่างประเทศของญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะความพยายามรวมกลุ่มชุมชนเกษตรระหว่างประเทศ ญี่ปุ่นเล็งเห็นถึงความสำคัญของการรักษาพื้นที่ทำการเกษตรและการพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิตและขนส่งสินค้าเกษตร จึงมีนโยบายการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนา การแลกเปลี่ยนบุคลากร การฝึกอบรม การปรับโครงสร้างพื้นฐานให้เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรมในประเทศกำลังพัฒนา นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังส่งเสริมให้เกษตรกรชาวญี่ปุ่นสามารถส่งออกสินค้าเกษตรของตนเองได้ ด้วยการส่งเสริมการบริโภคอาหารญี่ปุ่นทั่วโลก สร้างแบบแผนการค้าดำเนินธุรกิจส่งออกสินค้าเกษตร เพื่อเป็นแนวทางแก่เกษตรกรที่ต้องการประกอบธุรกิจส่งออกสินค้าเกษตร

จากนโยบายดังกล่าวจะเห็นได้ว่าไม่มีนโยบายใดของญี่ปุ่นสนับสนุนการไปทำ การเกษตรแบบมีสัญญาในต่างประเทศเพื่อประกันความมั่นคงทางอาหารโดยตรง อย่างไรก็ตาม นโยบายปรับโครงสร้างพื้นฐาน และความร่วมมือด้านเกษตรนั้นมีส่วนสนับสนุน การทำการเกษตร แบบมีสัญญา ของบริษัทญี่ปุ่นในประเทศกำลังพัฒนาในทางอ้อม ด้วยการช่วยพัฒนาปัจจัยการผลิตและบุคลากรให้มีความพร้อมที่จะรองรับการผลิตเพื่อส่งออกกลับไปยังญี่ปุ่นในอนาคต

หน่วยงานของภาครัฐที่มีส่วนสนับสนุนด้านธุรกิจโดยตรงคือ JETRO อาจเป็นหน่วยงาน

ภาครัฐที่ทำหน้าที่สนับสนุนการทำเกษตรแบบมีสัญญาโดยตรงมากที่สุด กล่าวคือ JETRO ช่วยสนับสนุนด้านการจัดเตรียมข้อมูลที่สำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ ของบริษัทในการลงทุนทำการเกษตรแบบมีสัญญาในต่างประเทศ เพราะฉะนั้น อาจจะสรุปได้ว่า ในประเด็นเรื่อง การเกษตรแบบมีสัญญานี้รัฐบาลญี่ปุ่นไม่ได้แสดงท่าทีที่ขึ้นนำธุรกิจ แต่จำกัดบทบาทของรัฐให้อยู่ในขอบเขตของการอำนวยความสะดวกมากกว่า

บทบาทของภาคเอกชน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการทำเกษตรแบบมีสัญญาของญี่ปุ่นเริ่มมีมากกว่าสามทศวรรษแล้ว โดยภาคเอกชนเห็นโอกาสในการดำเนินธุรกิจจากเงื่อนไขและความจำเป็นนานาประการของญี่ปุ่นเอง ภาคเอกชนทั้งหมดไม่ได้รู้สึกที่รัฐบาลญี่ปุ่นมีส่วนในการสนับสนุนขึ้นนำการไปลงทุนในต่างประเทศของตนเอง ในทางกลับกัน ภาคเอกชนกลับรู้สึกว่ารัฐเป็นอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจ เนื่องจากรัฐมีมาตรการและกฎระเบียบที่เข้มงวดในการนำเข้าสินค้าเกษตรและอาหาร จนทำให้บริษัทมีต้นทุนในการดำเนินการเพิ่มมากขึ้น

ภาคเอกชนเลือกลงทุนในพื้นที่ที่คิดว่าเหมาะสมกับประเภทของสินค้าและสามารถให้ผลตอบแทนสูงสุด ภายใต้คุณภาพและมาตรฐาน ดังนั้น ในกรณีของเวียดนามที่มีค่าแรงงานต่ำกว่าไทย จึงเป็นแหล่งลงทุนของญี่ปุ่นสำหรับผลิตอาหารที่ไม่มีความซับซ้อนมาก ในขณะที่เดียวกัน ไทยก็เป็นแหล่งผลิตอาหารที่ต้องใช้ทักษะและการจัดการในระดับที่สูงขึ้นมากกว่าสินค้าที่ผลิตในเวียดนาม

สรุป

จากข้อมูลทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์สามารถเขียนเป็นตารางสรุปรูปแบบของการทำเกษตรแบบมีสัญญาในประเทศไทยและเวียดนามได้ดังตารางทั้งสองข้างล่าง

ตารางรูปแบบการทำเกษตรแบบมีสัญญาในไทย

ผลิตภัณฑ์	ประเภทเกษตรกร	ประเภทบริษัท	ประเภทตัวกลาง	ตลาด	ประเภทสัญญา
ถั่วแระญี่ปุ่น	กลุ่ม	ไทย	มี	ญี่ปุ่น	Resource provision
กระเจียบเขียว	กลุ่ม	ไทย	ไม่มี	ญี่ปุ่น	Management provision
หน่อไม้ฝรั่ง	กลุ่ม	ร่วมทุนไทย	ไม่มี	ญี่ปุ่น	Management provision
ข้าวญี่ปุ่น	กลุ่ม	ร่วมทุน	ไม่มี	ญี่ปุ่น	Resource provision
มะม่วง	กลุ่ม	ไทย	มี	ญี่ปุ่น/ยุโรป	Market provision
กล้วยหอมทอง	กลุ่ม	สหกรณ์	มี	ญี่ปุ่น	Market provision
ผักผลไม้	กลุ่ม	โครงการหลวง	มี	ในประเทศ	Resource provision

ตารางรูปแบบการทำเกษตรแบบมีสัญญาในเวียดนาม

ผลิตภัณฑ์	ประเภทเกษตรกร	ประเภทบริษัท	ประเภทตัวกลาง	ตลาด	ประเภทสัญญา
ข้าวญี่ปุ่น	บุคคล	ร่วมทุน	ไม่มี	ญี่ปุ่น	Resource provision
ผักผลไม้	บุคคล	ร่วมทุน	ไม่มี	ญี่ปุ่น/ยุโรป	Management provision
ไม้	บุคคล	ร่วมทุน	ไม่มี	ญี่ปุ่น	Market provision
ชาอูหลง	บุคคล	ญี่ปุ่น	ไม่มี	ญี่ปุ่น/ไต้หวัน	Resource provision

ที่มา: เอกสารและการสัมภาษณ์ในไทยและในเวียดนาม

ตารางรูปแบบการทำเกษตรแบบมีสัญญาของบริษัทในญี่ปุ่น

ชื่อ	ขนาด	การลงทุน	ชนิดสินค้า	ประเภทธุรกิจ	ความสัมพันธ์กับเกษตรกร
Seed-On	L	ร่วมทุน	พืชผัก	ค้าปลีก	ไม่มี
Kitoku Shinryo	L	ร่วมทุน	ข้าว	ค้าส่ง/ปลีก	ไม่มี
Showa Boeki	M	รับซื้อ	ผลไม้	ค้าปลีก	ไม่มี
PalSystem	M	รับซื้อ	ผลไม้	สหกรณ์ ผู้บริโภค	มี
P.K Siam	S	รับซื้อ	พืชผัก	ค้าปลีก	ไม่มี

ที่มา: เอกสารของบริษัทและการสัมภาษณ์

จากตารางจะเห็นได้ว่าการทำเกษตรแบบมีสัญญาในไทยและในเวียดนาม ไม่แตกต่างกันในเรื่องของรูปแบบ กล่าวคือ ทั้งไทยและเวียดนามมีการทำสัญญาในลักษณะต่าง ๆ ทั้งสามลักษณะ แต่จะแตกต่างกันในเรื่องของเกษตรกรและบริษัท ในเวียดนามการรวมกลุ่มของเกษตรกรยังไม่เข้มแข็งมากนัก บริษัทจึงมักทำสัญญากับเกษตรกรเป็นราย ๆ มากกว่าทำกับกลุ่ม ในขณะที่บริษัทท้องถิ่นเวียดนามยังขาดแคลนเงินทุนและประสบการณ์ จึงยังไม่มีขีดความสามารถที่จะเป็นหุ้นส่วนกับบริษัทจากญี่ปุ่นได้ บริษัทญี่ปุ่นจึงมักจะลงทุนด้วยตนเอง หรือแม้แต่ในรายที่เป็นการร่วมทุน การร่วมทุนของบริษัทเวียดนามมักจะเป็นการใช้ที่ดินเป็นทุน และมีสัดส่วนการถือหุ้นที่น้อยมาก สำหรับลักษณะของผลิตภัณฑ์นั้น ส่วนใหญ่สินค้าที่ผลิตในเวียดนามจะแตกต่างกับสินค้าที่ผลิตในไทย กล่าวคือ สินค้าที่ผลิตในเวียดนามมักจะเป็นพืชที่มีความซับซ้อนในการปลูกหรือต้องการการดูแลน้อยกว่าพืชที่ปลูกในเมืองไทย

อย่างไรก็ตาม การลงทุนด้านเกษตรของญี่ปุ่นในไทยและในเวียดนามในปัจจุบัน ก็ยังไม่ได้ถือว่าการแข่งขัน มากกว่าเป็นการแบ่งหน้าที่กัน ในบางด้าน อาจจะกล่าวได้ว่า ไทยและเวียดนามคือส่วนเสริมของกันและกันและสามารถเป็นพันธมิตรทางยุทธศาสตร์กันได้ จากกรณีศึกษาพบว่าการลงทุนของบริษัทญี่ปุ่นในไทยและในเวียดนามเป็นการลงทุนในสินค้าที่มีกลุ่มเป้าหมายแตกต่างกัน สินค้าที่ทำการผลิตในไทยมักจะเป็นสินค้าที่มีเป้าหมายสำหรับตลาดพรีเมียม ในขณะที่สินค้าที่ผลิตในเวียดนามมักจะมีเป้าหมายเพื่อแปรรูป หรือเป็นตลาดระดับรองลงมา

สำหรับประเด็นในเรื่องความมั่นคงทางอาหารแล้ว จากกรณีศึกษาจะเห็นได้ว่าการทำเกษตรแบบมีสัญญาของญี่ปุ่นในไทยและในเวียดนามไม่ได้เป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ญี่ปุ่นมากนัก ทั้งในประเด็นด้านชนิดของพืชและปริมาณการผลิต กล่าวคือพืชที่มีการผลิตในไทยไม่ใช่พืชที่เป็นอาหารหลักในชีวิตประจำวันของคนญี่ปุ่น อีกทั้งยังมีปริมาณการผลิตเพื่อนำเข้ากลับไปยังญี่ปุ่นไม่มาก

บทบาทของรัฐบาลญี่ปุ่นในการส่งเสริม/แทรกแซงการทำงานของภาคเอกชนในเรื่องการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารของประเทศก็ยังไม่ชัดเจน จากกรณีศึกษาพบว่า การออกไปลงทุนในต่างประเทศของบริษัทญี่ปุ่นนี้ ไม่ได้ได้รับการชี้แนะหรือการสนับสนุน จากรัฐบาลญี่ปุ่นโดยตรง รัฐบาลญี่ปุ่นเพียงแต่ให้การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และดำเนินมาตรการ รองรับผลของการที่จะมีสินค้าจากต่างประเทศหลั่งไหลเข้าสู่ตลาดในประเทศเป็นหลัก

ดังนั้น จึงอาจจะสรุปได้ว่า การที่บริษัทเอกชนญี่ปุ่นมาทำการลงทุนภาคเกษตรในไทยและในเวียดนาม ด้วยการทำการเกษตรแบบมีสัญญานั้น เป็นการตอบสนองต่อแรงจูงใจทางเศรษฐกิจของบริษัท มากกว่าจะเป็นการส่งเสริมจากรัฐบาลญี่ปุ่นที่ต้องการเพิ่มความมั่นคงทางอาหาร ทั้งในระดับประเทศ และในระดับภูมิภาค

รายการสินค้าที่จำหน่ายตรงกับสมาชิกโดยสหกรณ์ผู้บริโภครายการสินค้าที่จำหน่ายตรงกับสมาชิกโดยสหกรณ์ผู้บริโภค

บริษัทเอกชนผู้นำเข้าสินค้าเกษตรจากไทย Seed-On และ Showa Boeki

สินค้าเกษตรจากหลากหลายแหล่งบนชั้นจำหน่ายสินค้าในซูเปอร์มาร์เก็ต

สินค้าเกษตรจากไทย

บทที่ 6

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและภาคเอกชนในการดำเนินนโยบาย และมาตรการด้านความมั่นคงทางอาหาร

บทนำ

ในการดำเนินนโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการประกันความมั่นคงทางอาหารของญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นนโยบาย/มาตรการในประเทศหรือระหว่างประเทศ ตัวแสดงหลักประกอบด้วย ภาครัฐ คือ MAFF และภาคเอกชน คือบริษัทผู้ผลิตและผู้นำเข้าสินค้าเกษตร ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงทั้งสองนี้ มีความซับซ้อนและแปรเปลี่ยน อันสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของความสัมพันธ์ ระหว่างตัวแสดงทั้งสองในสังคมญี่ปุ่นอย่างน่าสนใจ

นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา รัฐไม่ว่าจะเป็นระบบราชการโดย MAFF หรือนักการเมืองโดยเฉพาะ LDP มีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกับภาคเกษตรของญี่ปุ่น ไม่ว่าจะเป็นสหกรณ์การเกษตร บริษัท และเกษตรกร นักวิชาการด้านการเมืองของญี่ปุ่นได้อธิบายความสัมพันธ์อันแนบแน่นดังกล่าวในลักษณะของผลประโยชน์ต่างตอบแทน และความสัมพันธ์ที่พึ่งพิงกันและกัน กล่าวคือเกษตรกรเป็นฐานเสียงที่มั่นคงของพรรค LDP ในขณะที่เมื่อพรรค LDP ได้เป็นรัฐบาลก็จะกำหนดนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร และภาคเอกชนด้านการเกษตรของญี่ปุ่น ในลักษณะของการปกป้องภาคเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้ระบบราชการเป็นกลไก ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้มีนักวิชาการนิยามว่า เป็นลักษณะของการที่รัฐเข้าไปแทรกแซง หรือมีบทบาทชี้นำภาคเอกชน (ศิริพร วัชรวิไล: 2006) ซึ่งมักเป็นประเด็นถกเถียง ต่อนโยบายการเปิดเสรีทางการค้าสินค้าเกษตรของญี่ปุ่นมาโดยตลอด

อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังทศวรรษที่ 1990 มาแล้ว ญี่ปุ่นถูกบังคับด้วยกติการะหว่างประเทศ ว่าด้วยการค้าให้จำต้องยอมรับมาตรการลดการอุดหนุนภาคเกษตรลง รวมทั้งต้องเปิดเสรีทางการค้าสินค้าเกษตรมากขึ้นด้วย ซึ่งนัยของเรื่องนี้ก็คือ การลดลงของบทบาทของรัฐในการปกป้องภาคเกษตร โดยผ่านการปฏิรูปการเมืองและการปฏิรูปภาคเกษตร หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งก็คือ การลดบทบาทของรัฐในการแทรกแซงภาคเอกชนด้านการเกษตรของญี่ปุ่นนั่นเอง ซึ่งในทางปฏิบัติจริง ก็ยังมีข้อถกเถียงอยู่มากกว่าจะลดบทบาทลงจริงหรือไม่ (Mulgan...) ในขณะเดียวกัน ญี่ปุ่นก็เผชิญกับปัญหาความมั่นคงทางอาหารเพิ่มมากขึ้นในเวลาเดียวกันด้วย อันเป็นผลมาจากการเปิดเสรีทางการค้าที่ทำให้ภาคเกษตรของญี่ปุ่นเล็กลงและยากที่จะประกันอุปทาน ทางอาหารของประเทศได้ และแม้ว่าการเปิดเสรีทางการค้าจะช่วยทำให้ญี่ปุ่นเข้าถึงแหล่งผลิตอาหาร ได้มากขึ้น แต่ก็ไม่สามารถประกันความสม่ำเสมอของอุปทานอาหารและคุณภาพของอาหารได้ เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ดังกล่าว รัฐได้มีนโยบายภายในหลายประการเพื่อจัดการกับ ปัญหา

ความมั่นคงทางอาหารของประเทศ ในขณะเดียวกัน ภาคเอกชนของญี่ปุ่น ก็เข้าไปลงทุนด้าน เกษตรและอาหารในต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการทำเกษตรแบบมีสัญญา ซึ่ง สถานการณ์ดังกล่าวนี้ นำไปสู่ประเด็นที่น่าสนใจตามมา ก็คือคำถามที่ว่า มีความสัมพันธ์หรือไม่ ระหว่างบทบาทรัฐกับการดำเนินการของภาคเอกชนญี่ปุ่น ในต่างประเทศ หรือกล่าวให้ชัดเจนก็คือ ว่า รัฐบาลญี่ปุ่นพยายามใช้กลไกระบบราชการ เช่น MAFF หรือกฎระเบียบต่าง ๆ ในการเข้าไปแทรกแซงหรือชี้นำภาคเอกชนในกระบวนการลงทุนและ ดำเนินธุรกิจการเกษตรและอาหารใน ต่างประเทศหรือไม่

ความสัมพันธ์ของ MAFF กับบริษัทที่ไปทำการเกษตรแบบมีสัญญาในต่างประเทศ

นโยบายของ MAFF มีเป้าหมายเพื่อรักษาภาคเกษตรของประเทศเอาไว้ การที่จะทำให้ ภาคเกษตรคงอยู่ต่อไปได้นั้น เอกสารทางนโยบายของ MAFF แสดงเจตนารมณ์อย่างชัดเจนว่า จะต้องทำให้เกษตรกร สามารถประกอบอาชีพเกษตรต่อไปให้ได้ รวมทั้งต้องรักษาทรัพยากรที่ จำเป็นต่อการเกษตรเอาไว้ให้ได้ด้วย คือดิน น้ำและอากาศ หรือการรักษาสิ่งแวดล้อมนั่นเอง ดังนั้น นโยบายหลักของ MAFF จึงเกี่ยวข้องกับการแสดงให้เห็นว่า ภาคเกษตรมีความจำเป็นต่อการแก้ไข ปัญหาสำคัญของประเทศ คือความมั่นคงทางอาหาร และปัญหาสิ่งแวดล้อม ในเวลาเดียวกัน MAFF ก็มีนโยบายส่งเสริมให้เกษตรกร สามารถประกอบอาชีพเกษตรต่อไปได้ แม้ว่าจะต้องเผชิญ กับการแข่งขันจากสินค้าเกษตรนำเข้าก็ตาม ด้วยการสนับสนุนให้เกษตรกรทำธุรกิจเกษตรด้วยการ แสวงหาตลาดใหม่ ๆ เชื่อมโยงการผลิต สินค้าเกษตรกับภาคอุตสาหกรรมรวมถึงการขยายตลาด ด้วยการส่งออกสินค้าเกษตรญี่ปุ่นไปต่างประเทศ ในแง่นี้จะเห็นได้ว่า ใจหลักของ MAFF คือ การรักษาภาคเกษตรภายในประเทศเอาไว้ และประเด็นความมั่นคงทางอาหารถูกนำมาใช้เป็น เหตุผลในการเพิ่มความชอบธรรมต่อแนวนโยบายดังกล่าวของ MAFF เพราะในที่สุดแล้ว MAFF ตระหนักดีว่า การประกันความมั่นคงทางอาหารด้วยการรักษาภาคเกษตรและเพิ่มประสิทธิภาพ การผลิตของภาคเกษตรภายในประเทศเพียงประการเดียวนั้น ไม่สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ความมั่นคงทางอาหารของประเทศอย่างยั่งยืนได้

ในขณะที่นโยบายของ MAFF ให้ความสำคัญกับประเด็นภาคเกษตรภายในประเทศเป็น หลัก นโยบายที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศของ MAFF ก็มีสองประเด็นคือ การประกันการนำเข้า อาหารและความมั่นคงทางอาหารในยามวิกฤต⁷² และการส่งเสริมการส่งออก อาหารและสินค้า เกษตร⁷³ ในประเด็นแรกนั้น MAFF เน้นการประกันแหล่งนำเข้า ด้วยการให้การสนับสนุนด้าน เทคโนโลยีและด้านการเงินแก่ประเทศที่เป็นแหล่งนำเข้าของญี่ปุ่น ดังนั้นในภาพรวมนโยบายของ

⁷² MAFF, *Key Points in the Basic Plan for Food, Agriculture and Rural Areas*, 2005, P.4.

⁷³ Ibid, p. 6.

MAFF จึงไม่ได้ส่งเสริมการไปลงทุนทำการเกษตรแบบมีสัญญา ในต่างประเทศของภาคเอกชน โดยตรง

จากการสัมภาษณ์ข้าราชการของ MAFF จำนวนสองครั้งในปี 2007 และปี 2008 ยืนยัน ข้อมูลที่สนับสนุนเอกสารทางนโยบายว่า MAFF ให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางอาหาร ด้วยความพยายามเพิ่มอัตราการพึ่งพิงตนเองทางอาหาร ซึ่งเป็นมาตรการภายในประเทศเป็นหลัก เช่นเดียวกันกับนักวิชาการของ Norinchukin ซึ่งเป็นหน่วยงานของสหกรณ์การเกษตร ก็มีทัศนะว่า ญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการประกันความมั่นคงทางอาหารด้วยนโยบายในประเทศมากกว่า เช่น การเพิ่มอัตราการพึ่งพิงตนเองทางอาหารให้มากขึ้น โดยการบริโภคอาหารที่ผลิตได้ในประเทศให้มากขึ้น หรือโดยการนำเข้าพืชที่สามารถปลูกได้มาใช้ประโยชน์ให้ได้มากที่สุด

จากการสัมภาษณ์ภาคเอกชนที่มาลงทุนทำการเกษตรแบบมีสัญญาในไทยและใน เวียดนาม และบริษัทที่นำเข้าสินค้าจากไทย ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งในไทย ในเวียดนาม และในญี่ปุ่น ให้ ข้อมูลตรงกันว่า การออกไปทำการเกษตรแบบมีสัญญาของบริษัทเหล่านี้ เกิดขึ้นจากแรงจูงใจทาง ธุรกิจเป็นสำคัญ เนื่องจากบริษัทเล็งเห็นโอกาสทางธุรกิจในการไปลงทุนในต่างประเทศ โดยที่ บริษัทไม่ได้คำนึงถึงประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารของประเทศ และไม่ได้รับการสนับสนุน จาก MAFF⁷⁴

จากข้อมูลเบื้องต้นอาจสรุปได้ว่า การลงทุนด้านการเกษตรและอาหารของญี่ปุ่น โดยเฉพาะ การทำการเกษตรแบบมีสัญญาในต่างประเทศ ของเอกชนญี่ปุ่นไม่ได้เกิดขึ้นจาก แรงผลักดันของแนวคิด เรื่องการประกันความมั่นคงทางอาหาร ทั้งยังไม่ได้เกิดจากการชี้แนะของรัฐ มากเท่ากับเป็นผลพวง มาจากสถานการณ์การเปิดเสรีทางการค้า และความเสื่อมถอยของภาค เกษตรภายในประเทศ โดยมีรัฐเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่าการ ออกไปทำการเกษตรแบบมีสัญญา ในต่างประเทศ เกิดจากแรงผลักดันจากภายในและแรงดึงดูดจาก ภายนอกพร้อมกัน กล่าวคือ เงื่อนไขและข้อจำกัดของ สถานการณ์ภาคเกษตรภายในประเทศ ผลักดันให้ญี่ปุ่นต้องออกไป ทำการเกษตรแบบมีสัญญา ในต่างประเทศ ในเวลาเดียวกันก็มีปัจจัย บวก เช่น ค่าแรงที่ต่ำกว่า ทรัพยากรที่มากกว่า ในต่างประเทศ ตลอดจนการลดลงของกำแพงภาษี และอุปสรรคทางการค้า ในยุคการค้าเสรีเป็นแรงดึงดูด ให้ญี่ปุ่นออกไปทำธุรกิจเกษตรใน ต่างประเทศด้วย

ในทศวรรษที่ 1970 ปัจจัยภายในประเทศเป็นปัจจัยหลักที่ผลักดันให้ญี่ปุ่นออกไปลงทุน ด้านการเกษตร ในต่างประเทศ เช่น การลดลงของประชากรในภาคเกษตร ซึ่งญี่ปุ่นเคยมีจำนวน เกษตรกรถึง 80% ของจำนวนประชากรในประเทศ การลดลงของประชากรในภาคเกษตรเกิดจาก

⁷⁴ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภาคเอกชนในญี่ปุ่นปี 2008

การ ที่ญี่ปุ่นเลือกดำเนินนโยบายปรับเปลี่ยนประเทศเป็น ประเทศอุตสาหกรรม โดยเฉพาะ หลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ในทศวรรษที่ 1960-1970 การพัฒนาทางอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วส่งผลให้ญี่ปุ่นมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างสูง ภาคอุตสาหกรรมเบียดแย่งพื้นที่ และแรงงานของภาคเกษตรจนภาคเกษตรมีขนาดเล็กลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ส่งผลให้อัตรา การพึ่งพิงตนเองทางอาหารลดลงอย่างรวดเร็วด้วยเช่นกัน⁷⁵ แต่ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อชาวญี่ปุ่น มากนักเพราะสามารถนำเข้าสินค้าบริโภคจากประเทศอื่น ๆ ได้ ต่อมาในทศวรรษที่ 1980 ญี่ปุ่นถูก กดดันให้เพิ่มค่าเงินเยนจนเงินเยนมีมูลค่าสูงขึ้นจากเดิมหนึ่งเท่าตัว การเพิ่มมูลค่าของเงินเยนจึง ใจให้มีการนำเข้าสินค้าเกษตรจากต่างประเทศและไปลงทุนทำการเกษตร ในต่างประเทศโดย บริษัทญี่ปุ่นมากขึ้น

ในปลายทศวรรษที่ 1990 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์และกระแสการค้า เสรี นโยบายของประเทศต่าง ๆ เอื้ออำนวยต่อการซื้อขายและลงทุนระหว่างกันมากกว่าแต่ก่อน การเคลื่อนย้ายของแรงงาน หุ่น ทรัพยากร สินค้าและบริการมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีผล โดยตรงต่อการเพิ่มปริมาณและมูลค่าการนำเข้าสินค้าเกษตรจากต่างประเทศ ตลอดจนเพิ่มโอกาส ของการลงทุนในต่างประเทศของบริษัทญี่ปุ่นด้วย โดยเฉพาะการลงทุนในประเทศที่รัฐบาล ญี่ปุ่นดำเนินการทำข้อตกลงเปิดเขตการค้าเสรีไปเรียบร้อยแล้ว เช่น ในกรณีของประเทศไทยเป็น ต้น ซึ่งผลของข้อตกลงทำให้สินค้าเกษตรที่จำเป็นต่อการบริโภคในญี่ปุ่น หลายรายการมีอัตราภาษี ที่ลดลง ซึ่งเป็นผลดีต่อการนำเข้าและเป็นแรงจูงใจที่มากขึ้นหากบริษัทญี่ปุ่น มีแผนการที่จะไป ลงทุนผลิตในไทยและนำเข้าเองแทนที่จะเป็นเพียงผู้ซื้อ เพราะการลงทุนผลิตด้วยตนเองหรือโดย การร่วมทุนกับบริษัทในไทย จะทำให้สามารถควบคุมคุณภาพและความปลอดภัยของสินค้าได้ มากกว่า อีกทั้งยังสามารถไปลงทุนเพื่อผลิตสินค้าเกษตรส่งออกไปยังประเทศที่สามได้อีกด้วย นอกจากนี้ ภายใต้กรอบของสัญญายังมีประเด็นเรื่องความร่วมมือภาคเกษตรระหว่างกัน ซึ่งเป็น การเปิดโอกาสให้ทั้งญี่ปุ่นและไทยสร้างสรรค์กรอบความร่วมมือใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองต่อ ประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายเพิ่มมากขึ้นไปจากกรอบทางเศรษฐกิจ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการที่ ภาคเอกชนของญี่ปุ่นจะมาลงทุนด้านการเกษตรในประเทศไทยด้วย⁷⁶

จากสถานการณ์ดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าการไปลงทุนด้านการเกษตรของภาคเอกชนญี่ปุ่น ใน ต่างประเทศในปัจจุบันมาจากแรงจูงใจอันเป็นผลมาจากการเปิดเสรีทางการค้า แต่ในเวลา

⁷⁵ ลดจาก 73% ในปี 1965 มาเป็น 40% ในปี 2003 (ที่มา: MAFF Annual Report on Food, Agriculture and Rural Areas in Japan, 2003.)

⁷⁶ กระทรวงการต่างประเทศ. ความร่วมมือสาขาเกษตร ป่าไม้และประมง. 2548.
http://www.mfa.go.th/itepa/asset/itepa_info_11feb2005_p095-102.pdf

เดียวกันก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า รัฐมีบทบาทอยู่เช่นเดียวกันแม้ว่าจะโดยทางอ้อม ในเรื่องของ การกระตุ้นให้ประชาชนตระหนักถึงประเด็นด้านความมั่นคงทางอาหารและประเด็นความ ปลอดภัยทางอาหาร ซึ่งเป็นการเพิ่มโอกาสให้ภาคเอกชนมีเหตุผลมากขึ้น ในการไปลงทุนด้าน การเกษตรในต่างประเทศ เพื่อที่จะประกันปริมาณ ความสม่ำเสมอ และความปลอดภัยของ อุปทานสินค้าเกษตรและอาหารของประเทศ

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าในระยะยาว รัฐอาจเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการสนับสนุน ภาคเอกชนในการไปลงทุนด้านการเกษตรในต่างประเทศ เนื่องจากญี่ปุ่นคาดการณ์ว่า อุตกรรม ระหว่างประเทศในเรื่องภาคเกษตรจะเพิ่มมากขึ้นหลังจากการเปิดเสรีทางการค้าและการดำเนิน นโยบายสนับสนุนอุตสาหกรรมอาหารในภูมิภาคเอเชียตะวันออก ดังนั้นการเตรียมพร้อมด้าน ข้อมูลข่าวสารและการอำนวยความสะดวกให้แก่บริษัทญี่ปุ่นในการลงทุนใน ต่างประเทศจึงเป็น สิ่งจำเป็นและรัฐคิดว่าเป็นภาระหน้าที่โดยตรงของรัฐบาล ซึ่งเรื่องนี้มีผลต่อการเพิ่มบทบาทของรัฐ ผ่านกลไกระบบราชการ นั่นคือ MAFF โดยที่ MAFF มีดำริที่จะจัดตั้งศูนย์ข้อมูลธุรกิจของประเทศคู่ค้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออก เช่น ในเวียดนาม และในไทย เป็นต้น⁷⁷

นอกจากบริษัทเอกชนจะได้รับประโยชน์จากนโยบายของรัฐในการไปลงทุน/ติดต่อค้าขาย กับ ต่างประเทศแล้ว เกษตรกรรายย่อย กลุ่มเกษตรกร หรือแม้แต่สหกรณ์ผู้บริโภคเองก็ปรับตัว และสามารถใช้ประโยชน์จากช่องทางนี้ ได้เช่นเดียวกัน นโยบายใหม่ของญี่ปุ่นต่อภาคเกษตร เป็นทั้งวิกฤตและโอกาสในการกดดันให้เกษตรกรต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและสร้างช่องทางใหม่ ในการประกอบอาชีพ ทำให้การลงทุนภาคเกษตรในต่างประเทศไม่ได้จำกัด อยู่กับบริษัทเอกชนรายใหญ่เท่านั้น เมื่อเกษตรกรต้องการผลิตเพื่อตอบสนองต่อตลาด ด้วยช่องทางการตลาดใหม่ ๆ เช่น การขายตรง การสร้างจุดขาย/มูลค่าเพิ่มของสินค้าที่แตกต่าง ทำให้เกษตรกรมองเห็นโอกาสทางธุรกิจใหม่ ๆ ในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศโดยตรง ในทศวรรษที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน มีกลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์ผู้บริโภคของญี่ปุ่น⁷⁸ ออกไป ติดต่อกำทำการเกษตรแบบมีสัญญาและแสวงหาโอกาสทางธุรกิจใหม่ในต่างประเทศด้วยตนเองหลาย ราย โดยมีจุดขายอยู่ที่การสร้างชุมชนเกษตรระหว่างประเทศ เปิดโอกาสให้ผู้บริโภคได้เข้าไปสัมผัส ทำความรู้จักผู้ผลิตถึงแหล่งผลิต และให้ข้อมูลข่าวสารผ่านเว็บไซต์ ซึ่งเป็นทั้งการสร้างความรักภักดีในตราสินค้าและสร้างความเชื่อมั่นในคุณภาพและความปลอดภัย แก่ผู้บริโภคด้วย

⁷⁷ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการเจโทรในภูมิภาคที่เวียดนาม ปี 2007

⁷⁸ ได้แก่สหกรณ์ผู้บริโภค Pal System, กลุ่มเกษตรกรในจังหวัดคุมาโมโตะ เป็นต้น

ประเด็นที่อาจกล่าวได้ว่าบทบาทของรัฐมีผลกระทบโดยตรงต่อบริษัทนำเข้าของญี่ปุ่นและผู้ส่งออก สินค้าเกษตรมายังญี่ปุ่นในต่างประเทศ คือนโยบายความปลอดภัยทางอาหารและมาตรฐานสินค้า ที่เข้มงวดที่ทำให้ผู้ประกอบการบางรายไม่สนใจที่จะผลิตเพื่อส่งออกไปขายในญี่ปุ่น⁷⁹ ในขณะเดียวกัน บริษัทผู้นำเข้าในญี่ปุ่นเองก็ไม่ได้ได้รับความสะดวกในมาตรฐานดังกล่าวด้วยเช่นเดียวกัน และถ้าเป็นไปได้ก็ต้องการให้รัฐผ่อนผันกฎระเบียบดังกล่าว⁸⁰ ซึ่งจากประเด็นนี้ สามารถมองเห็นความไม่ลงรอยกันระหว่างนโยบายและบทบาทของรัฐกับความต้องการและผลประโยชน์ของภาคเอกชนของญี่ปุ่นได้

กล่าวคือในขณะที่ภาคเอกชนต้องการกฎระเบียบที่เอื้ออำนวยต่อการค้าและการนำเข้ามากขึ้น แต่รัฐกลับมองว่ากฎระเบียบที่เข้มงวด โดยเฉพาะในเรื่องมาตรฐานสินค้าเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งในเวลาเดียวกันก็ให้ผลต่อเนื่องไปสู่การปกป้องภาคเกษตรหรือรักษาภาคเกษตรภายในประเทศไว้ อันเป็นโจทย์หลักของรัฐคือ MAFF ด้วย ดังนั้นในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่ารัฐเข้าไปมีบทบาทมากอันนำไปสู่ข้อถกเถียงว่า รัฐเข้าไปแทรกแซงภาคเอกชนและปกป้องภาคเกษตรของประเทศหรือไม่ตามมา

ระบบ mercantilism ซึ่งรัฐจะเป็นตัวแสดงหลักและนโยบายของรัฐมักจะควบคุมทิศทางของเศรษฐกิจ⁸¹ กลไกตลาดในระบบเศรษฐกิจการเมืองนี้จึงไม่เป็นไปตามธรรมชาติ ของกลไกการตลาดที่ควรจะเป็น เนื่องจากการเข้าไปแทรกแซงของรัฐอยู่มาก อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ดำเนินนโยบาย ในลักษณะที่ตอบสนองต่อกฎกติการะหว่างประเทศ ในลักษณะที่เป็นด้านบวกค่อนข้างมาก กล่าวคือ ญี่ปุ่นมักจะปรับเปลี่ยนนโยบายโดยเฉพาะ ด้านเศรษฐกิจการค้าของตนให้สอดคล้องกับกฎกติกาการค้าระหว่างประเทศ ดังนั้น เมื่อญี่ปุ่นหันมาเลือกทิศทางนโยบายเสรีนิยม ที่รัฐไม่ได้เป็นตัวแสดงหลักเพียงตัวเดียว ดังเช่นในระบบ mercantilism แต่เมื่อนโยบายเปลี่ยนไปและเปิดโอกาสให้กับบุคคลและกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ เข้ามามีส่วนในกระบวนการด้วย⁸² ซึ่งนโยบายเสรีนิยมนี้กำลังเป็นกระแสหลักของการค้าสากล ที่มีการ

⁷⁹ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่โครงการหลวง และเจ้าหน้าที่บริษัท LACO ทั้งสองแห่ง ปฏิเสธที่จะผลิตสตรอว์เบอร์รี่ส่งขายให้ญี่ปุ่นแม้ว่าจะมีการติดต่อสั่งซื้อในปริมาณมาก เนื่องจากมีปัจจัยเสี่ยงในเรื่องของการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานสูง

⁸⁰ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บริษัทโซเวโบเอคิผู้นำเข้าผักผลไม้

⁸¹ Robert O'Brien and Marc Williams. *Global Political Economy*. 2nd. Plagrove:USA. 2007. P.15.

⁸² Ibid. p.18.

เคลื่อนที่ของสินค้า แรงงาน และทุนอย่างเสรีมากยิ่งขึ้น จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า เมื่อญี่ปุ่นได้เลือกนโยบายใหม่ คือเสรีนิยม ที่คาดว่าจะตอบสนองต่อผลประโยชน์แห่งชาติของญี่ปุ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุดแล้ว ญี่ปุ่นมีความจำเป็นที่จะต้องลดหรือเลิกการแทรกแซงภาคเอกชนหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแทรกแซงในภาคเกษตร ซึ่งเป็นภาคการผลิตที่ต้องการการปกป้องจากรัฐ และมีความสำคัญต่อญี่ปุ่นในด้านความมั่นคงทางอาหาร

นอกจากนั้นจากความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพิงการนำเข้าจากต่างประเทศมากขึ้น ทำให้ญี่ปุ่นมีนโยบายที่จะลดปัญหาอุปสรรคในการนำเข้าให้น้อยลงมากที่สุด ซึ่งประกอบด้วยนโยบายที่จะปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในการผลิตสินค้าเกษตรของประเทศคู่ค้า และลดกำแพงภาษีและกฎระเบียบในการนำเข้า/ส่งออกสินค้าเกษตร และสร้างเสถียรภาพทางการเมืองระหว่างประเทศ เพื่อประกันความสม่ำเสมอในการนำเข้าอาหารจากต่างประเทศ

อาจกล่าวได้ว่า รัฐโดยผ่าน MAFF ยังคงมีบทบาทในการดูแลภาคเกษตรภายในของญี่ปุ่นอยู่ โดยผ่านเครื่องมือทางนโยบายและกฎระเบียบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องภาคเกษตร และประกันความมั่นคงทางอาหารของประเทศ แต่ประเด็นที่น่าสังเกตในส่วนของบทบาทรัฐในเรื่องนี้ก็คือ การปรับตัวของ MAFF ในการดำเนินนโยบาย กล่าวคือ MAFF ยังคงมีนโยบายในการปกป้องภาคเกษตรเช่นเดิม แต่ปรับเปลี่ยนวิธีการ ในการดำเนิน นโยบายใหม่ให้สอดคล้องกับกฎกติกาการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น และได้ให้ความสำคัญกับการจูงใจประชาชน ซึ่งเป็นผู้บริโภคให้มาเป็นแนวร่วมในการปกป้องภาคเกษตร รัฐจูงใจประชาชน ให้เห็นความสำคัญของภาคเกษตรมากขึ้น โดยการให้ข้อมูลข่าวสาร เรื่องความมั่นคงและความปลอดภัยทางอาหาร และการสนับสนุนแผนการบริโภคแบบญี่ปุ่น และการให้ความรู้เรื่องอาหาร ซึ่งการกระทำของ MAFF แม้ว่าจะมีผลในระดับภายในประเทศแต่ไม่ได้มีผลในระดับระหว่างประเทศ นอกจากนั้น ยังเป็นการยากที่จะประเมินว่าบทบาทในแง่ของ MAFF เป็นการแทรกแซงชั้นนำภาคเอกชน โดยเฉพาะภาคเกษตรของประเทศหรือไม่

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมือง ข้าราชการ และภาคเอกชนในภาคเกษตรที่มีความเปลี่ยนแปลง ไปจากเดิมมากเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการเปิดเสรีทางการค้า การปฏิรูปการเมือง และการปฏิรูปภาคเกษตรของประเทศ กล่าวคือ นโยบายของนักการเมือง นโยบายของกระทรวงฯ และเป้าหมายของภาคเอกชน ไม่ได้มีความสอดคล้องและเอื้อประโยชน์ต่างตอบแทนให้แก่กันและกันเหมือนที่เคยเป็นมาในอดีต เนื่องจากแรงกดดันจากภายนอกมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเชิงนโยบายของนักการเมืองเพิ่มมากขึ้น ทำให้ข้าราชการไม่สามารถจะพึ่งการสนับสนุนจากนักการเมืองในการดำเนินนโยบายได้อีกต่อไป จึงต้องหันมาแสวงหาการสนับสนุนจากประชาชนโดยตรง ในขณะที่ภาคเอกชนก็ได้พึ่งพิง หรือได้ประโยชน์จากนโยบายของข้าราชการและนักการเมืองมากกว่าประโยชน์ที่จะได้จากระบบการค้า โลก ดังนั้น

ความสัมพันธ์สามฝ่ายของคนทั้งสามกลุ่มนี้จึงอยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยน จากความสัมพันธ์ในลักษณะที่มีผลประโยชน์ต่างตอบแทน และพึ่งพิงกัน ไปสู่ความสัมพันธ์ ที่มีความเป็นอิสระจากกันมากขึ้น และคำนึงถึงและตอบสนองต่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนมากขึ้น

บทที่ 7

ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐไทย

ความมั่นคงทางอาหาร

ประเทศไทยสามารถผลิตอาหารได้เพียงพอกับความต้องการของประชากรและสามารถส่งออกอาหารไปยังต่างประเทศได้

แต่ไม่ได้หมายความว่าไทยจะไม่ประสบกับปัญหาความมั่นคงทางอาหาร

เนื่องจากความมั่นคงทางอาหารไม่ได้หมายถึงการมี/สามารถผลิตอาหารได้เพียงพออย่างเดียว

แต่ยังรวมไปถึงการเข้าถึงอาหารที่มีคุณภาพและหลากหลายด้วย

แม้ว่าจะเริ่มมีการตื่นตัวในเรื่องความมั่นคงทางอาหารจากวิกฤตการณ์อาหาร

โดยเฉพาะราคาอาหารที่พุ่งขึ้นสูงในปี 2008 นี้ ทำให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ

และสังคมแห่งชาติ (สศช.) เสนอยุทธศาสตร์เรื่องความมั่นคงทางอาหารของชาติขึ้นมา แต่

ยุทธศาสตร์ดังกล่าว ถูกร่างขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาในระยะใกล้ และเกิดจากแรงผลักดันในเรื่อง

ราคาอาหารพุ่งสูง เหมือนที่เคยเกิดขึ้นในระดับสากลเมื่อสามทศวรรษก่อนหน้านี้ ไทยจึงควรมี

นโยบายเรื่องความมั่นคงทางอาหารในระยะยาวอย่างจริงจังและสอดคล้องกับสถานการณ์

มากกว่านโยบายที่มีอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนโยบายเรื่องความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือน ใน

ระดับชาติ และในระดับนานาชาติ

ประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารไม่ได้เป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อประเทศใด

ประเทศหนึ่ง แต่มีความเกี่ยวข้องกับนานาชาติอย่างสูง เนื่องจากระบบตลาดของโลกได้กระจาย

กำลังการผลิตอาหาร ไปยังประเทศที่มีความสามารถในการผลิตอาหารชนิดนั้นอย่างมี

ประสิทธิภาพที่สุด ทำให้แต่ละประเทศไม่สามารถผลิตอาหารที่ประชาชนต้องการได้อย่างครบถ้วน

จึงเกิดการพึ่งพิงกันและกันอย่างสูง ประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารจึงเป็นประเด็นที่ต้องการ

ความร่วมมือในระดับนานาชาติ ประเทศไทยในฐานะที่เป็นประเทศที่มีทรัพยากรในการผลิต

อาหารที่เหมาะสมจึงมีความสำคัญ และสามารถแสดงบทบาทนำได้

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประเทศไทยกำลังดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม สินค้า

อาหารที่ผลิตได้ในประเทศจึงผลิตเพื่อตอบสนองต่อตลาดโลก จึงไม่ได้มีหลักประกันว่า การผลิต

อาหารที่มีคุณภาพและปริมาณเพียงพอของไทยจะทำให้ประชาชนในประเทศ สามารถเข้าถึง

อาหารดังกล่าวได้ รัฐจึงจำเป็นต้องพิจารณาในประเด็นดังกล่าว และกำหนดจุดยืนและท่าทีของรัฐ

ในการทำหน้าที่ของรัฐในระบบตลาดเสรีด้วย เพื่อป้องกันมิให้ระบบตลาดที่ล้มเหลว ทำให้รัฐ

ล้มเหลวในการทำหน้าที่ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องระวังการเข้าไปแทรกแซงตลาดของรัฐ ซึ่งไม่เป็น

ที่ยอมรับในระดับสากลด้วย

การเกษตรแบบมีสัญญา

การเกษตรแบบมีสัญญาจะเป็นระบบการเกษตรหลักที่ทั่วโลกนำมาใช้ในการผลิตอาหารไทยจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงการทำเกษตรในระบบนี้ได้ไม่ว่าต้องการนำมาใช้หรือไม่ก็ตาม ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องควบคุมและดูแลการทำเกษตรในระบบนี้ เพื่อให้ระบบการเกษตรแบบมีสัญญาเป็นระบบการผลิตที่มีประสิทธิภาพสูงสุดและเป็นประโยชน์ แก่ทุกฝ่าย ประเด็นที่รัฐควรจะทำให้มีความสำคัญคือ การทำหน้าที่เป็น “ตัวกลาง” ในการรวบรวม/กระจายข้อมูลข่าวสารให้แก่ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน เนื่องจากบทบาทนี้เป็นบทบาทที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำเกษตรแบบมีสัญญาต้องการให้มีองค์กรใดองค์กรหนึ่งมารับทำหน้าที่นี้

การเกษตรแบบมีสัญญาสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือได้หลากหลาย นอกจากใช้เป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจในการพัฒนาการผลิตสินค้าเกษตรแล้ว การเกษตรแบบมีสัญญายังสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้การเกษตรแบบมีสัญญาเป็นเครื่องมือในการลดปัญหาความยากจน เพิ่มความเข้มแข็งให้ชุมชน เป็นต้น ในส่วนของรัฐไทยนั้นได้มีการนำการเกษตรแบบมีสัญญามาเป็นเครื่องมือในการลดปัญหาความยากจนแล้ว ซึ่งก็จำเป็นเป็นนโยบายที่ควรให้การสนับสนุน เพียงแต่ว่า ระบบเกษตรแบบมีสัญญานั้น เป็นระบบที่กำเนิดขึ้นจากแนวคิดของธุรกิจที่แสวงหาผลกำไรสูงสุด เมื่อรัฐจะนำเครื่องมือที่ธุรกิจใช้ในการแสวงหาผลกำไร มาเป็นเครื่องมือของรัฐในการกระจายความมั่งคั่งนั้น รัฐก็ควรมีรูปแบบ/มาตรการในการใช้ที่แตกต่างออกไปด้วย

ต่อประเด็นการเข้ามาทำการเกษตรแบบมีสัญญาของบริษัทญี่ปุ่นในไทยนั้น ก็มีทั้งข้อดีและข้อด้อยที่รัฐควรพิจารณาเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบายต่อไปว่า การเข้ามาทำการเกษตรแบบมีสัญญาของบริษัทญี่ปุ่นในไทย เป็นไปเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจของบริษัทมากกว่าจะเป็นไปเพื่อความมั่นคงทางอาหาร และเป็นโอกาสของสินค้าเกษตรไทยในการเข้าสู่ตลาดญี่ปุ่น เนื่องจากการเข้ามาควบคุมคุณภาพอย่างเข้มงวดของบริษัทญี่ปุ่นทำให้ผู้บริโภคชาวญี่ปุ่นไว้วางใจ การนำเข้าสู่ตลาดญี่ปุ่นและการกระจายสินค้าในญี่ปุ่นก็สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า การที่บริษัทไทยจะเข้าไปทำตลาดด้วยตนเอง

อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่รัฐไทยควรจะต้องพิจารณาสำหรับผลกระทบในแง่ลบด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การทำเกษตรแบบมีสัญญา โดยเฉพาะในกรณีการทำเกษตรแบบมีสัญญาโดยบริษัทข้ามชาติ ก็คือการเข้าไปใช้ทรัพยากรธรรมชาติอันมีอยู่อย่างจำกัดของประเทศหนึ่ง เพื่อผลิตสินค้าตอบสนองความต้องการของตลาด/ผู้บริโภคในอีกประเทศหนึ่ง ในระบบการค้าเสรี สิ่งนี้อาจเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ แต่ทรัพยากรธรรมชาติเป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และไม่สามารถทดแทนได้ในระยะเวลาอันสั้น จะผลกระทบด้านลบต่อบุคคลภายนอก (externality) ที่ไม่ได้มีส่วนได้ประโยชน์กับธุรกรรมนี้ด้วย กล่าวคือ เมื่อมีการทำการเกษตรแบบมีสัญญาโดยบริษัท

ข้ามชาติ จะมีแนวโน้มสูงที่ผู้ได้ประโยชน์สูงสุดคือผู้บริโภคนต่างประเทศ ที่จะได้บริโภคสินค้า คุณภาพดีในราคาต่ำ บริษัทคู่ค้าที่จะได้กำไรจากการประกอบธุรกิจ และกลุ่มเกษตรกร ที่อยู่ใน ระบบนี้ ผู้ได้ค่าจ้างแรงงานการขายผลผลิตในราคาสูงกว่าราคาตลาดในประเทศ ในขณะที่การใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ใช้แล้วเสื่อมโทรม หรือหมดไปจะเป็นต้นทุนที่ประชาชนทุกคนในชาติต้อง แบกรับ รัฐจึงควรพิจารณาและหาข้อมูลในประเด็นนี้เพื่อสร้างกฎระเบียบในการจัดการการทำ เกษตรแบบมีสัญญาที่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

ประเด็นที่ควรมีการศึกษาต่อไป

การเกษตรแบบมีสัญญาไม่ใช่ประเด็นใหม่ในการทำธุรกิจ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทศวรรษที่ผ่านมา มีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบ/ผลดี/ผลเสียและประโยชน์ ของการเกษตร แบบมีสัญญาในเชิงธุรกิจจนได้ข้อสรุปในระดับหนึ่งแล้ว แต่ประเด็นเรื่องการเกษตรแบบมีสัญญา เพื่อการพัฒนานี้เป็นประเด็นใหม่ องค์ความรู้ในเรื่องนี้ต่อประเด็นด้านการพัฒนา เช่น การลด ปัญหาความยากจน การสร้างชุมชนเข้มแข็ง ที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งเพียงพอ กล่าวคือยังขาดองค์ความรู้ที่จะอธิบายว่า การเกษตรแบบมีสัญญา ซึ่งมีการทำอย่างแพร่หลายนั้น ส่งผลกระทบต่อประเด็นสำคัญกับชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไปอย่างไร ผู้วิจัยจึงเสนอว่าควรจะมีการสนับสนุนการศึกษาวิจัยใน หัวข้อดังกล่าวอย่างแพร่หลายต่อไป

บรรณานุกรม

Articles

- Glover, D. 1994. "Contract farming and commercialization of agriculture in developing countries". In J. Von Braun & E. Kennedy, eds. *Agricultural commercialization, economic development, and nutrition*. Baltimore, MD, USA, Johns Hopkins University Press.
- Songsak Sriboonchitta and Aree Wiboonpongse. 2005. "Analysis of Contract Farming in Thailand". *CMU Journal (2005) Vol.4(3)* Chiang Mai:Chiang Mai University.

Books

- Eaton, C. S., and Andrew W. Shepherd. 2001. *Contract Farming: Partnerships for growth*. AGS Bulletin No. 145. Rome:FAO.
- ADB. 2003. Making Markets Work Better for the Poor. Technical Assistance, June 2003.
- ADB. 2005. *Linking Farmers to Markets through Contract Farming*. Proceedings of an M4P/An Giang University Workshop. Hanoi. October 2005.
- Anthony M. Zola. 2004. *Selected Issues Related to Contract Farming of Organic Agriculture in the Greater Mekong Subregion*. 10 August 2004.
- Arkhom Termittayapaisith. 2006. *Thai Policy on Cooperation with Neighboring Countries*. Friday 13 January.
- Baumann, P. 2000. *Equity and Efficiency in Contract Farming Schemes: The Experience of Agricultural tree Crops* Working Paper 139. London:Overseas Development Institute.
- Carlos Arthur B. da Silva. 2005. *The Growing Role of Contract Farming in Agri-Food Systems Development: Drivers, Theory and Practice*. Rome:FAO.
- Center for Agricultural Policy. 30 Case Studies of Contract Farming. Challenges of Thailand's Rice Bowl, 12-14 December 2000, Kasetsart University, Bangkok.
- Chatcharee Naritoom. 2000. *Contract farming in Central Plain: a case study of asparagus grower groups in Nakhon Pathom Province*. The International Conference on The Chao Phraya Delta: Historical Development, Dynamic and

- Jonker, Ito and Fujishima. 2005. Food Safety and Quality Standards in Japan. Washington DC: The World Bank.
- Purushottam K. Mudbhary. *Linking Small Farmers to Global Markets: Role of Contracting Farming and Cooperatives in Asian Countries*. FAO. (Presentation)
- Rehber, E. 1998. *Vertical Integration in Agriculture and Contract Farming*. Working paper No. 46. Food Marketing Policy Center. University of Connecticut.
- Shogenji, S. 2003. *Recent Development of Agricultural Policy Instruments: Its Features and Problems*. Government Auditing Review. Vol.10.
- Singh, Sukhpal. 2005. "Contract Farming for Agricultural Development: Review of Theory and Practice with Special Reference to India", CENTAD Working Paper No. 2, CENTAD (Centre for Trade & Development), An Oxfam GB Initiative, New Delhi.
- Singh, Sukhpal. 2005. "Role of the State in Contract Farming in Thailand: Experience and Lessons", ASEAN Economic Bulletin, 22(2).
- Sununtar Setboonsarng. 2008. *Global Partnership in Poverty Reduction: Contract Farming and Regional Cooperation*. ADB Institute Discussion Paper No. 89.

เอกสาร

- วุฒิชัย ทองดอนแอ. 2549. *การสร้างเครือข่ายการผลิตสินค้าเกษตรแบบครบวงจรตามมาตรฐาน EUREPGAP*. โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งฟาร์ม. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. 2549. *เกษตรพันธสัญญาเพื่อบรรเทาความยากจน: กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ:สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. 2549. *รูปแบบฟาร์มแก๊จน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และลพบุรี*. กรุงเทพฯ:สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- ศิริพร วัชวัลคุ. *การเปิดเสรีทางการค้ากับการปรับตัวของเกษตรกรญี่ปุ่นและบทบาทของรัฐ*. โครงการสันติไมตรีไทยญี่ปุ่น: กรุงเทพฯ. 2548.
- เอกสิทธิ์ หนูนาคดี. *สหกรณ์การเกษตร ข้าราชการ และเกษตรกร: ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลง*. บพิธการพิมพ์: กรุงเทพฯ. 2548.

สัมภาษณ์ในไทย

ผู้ทำการเกษตรแบบมีสัญญาในไทย

อดิศักดิ์ นุสิทธิ์	เจ้าหน้าที่บริษัทธานียามาสยาม
ซัชชัย บุญเพชร	เจ้าหน้าที่บริษัทธานียามาสยาม
โชติโรจน์ วงศ์วรรณ	กรรมการผู้จัดการบริษัท LACO
ดรพัน แสงศิริพันธ์	ผู้จัดการฝ่ายส่งเสริมและจัดหาวัตถุดิบบริษัท LACO
จุน โคยาม่า	กรรมการผู้จัดการบริษัทแพนแปซิฟิค ฟู้ด คอร์ปอเรชั่น จำกัด
ศักดิ์ดา ชันติพะโล	ประธานสหกรณ์ชมรมชาสวนมะม่วงจังหวัดฉะเชิงเทรา จำกัด
มานพ แก้ววงษ์นุกูล	ประธานวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตมะม่วงส่งออก
ฉวี ใจใหญ่	ผู้จัดการสหกรณ์การเกษตรบ้านลาด จำกัด
ณรงณ์ชัย พิพัฒน์ธนาวงศ์	Director of Agro-Ecological System Research and Development Institute

เกษตรกร

- กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวญี่ปุ่นในจังหวัดสุโขทัย
- กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกกล้วยหอมทอง อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี
- กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะม่วง จังหวัดฉะเชิงเทรา
- กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกถั่วแระญี่ปุ่น จังหวัดเชียงราย

เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

เจ้าหน้าที่โครงการหลวงจังหวัดเชียงราย

- วินิจ กลธิรักษ์ สหกรณ์จังหวัดสุโขทัย กรมส่งเสริมการเกษตร
- กฤษฎา จารุธรรมรัตน์ เลขานุการสหกรณ์
- ข้าราชการกรมส่งเสริมการเกษตรจังหวัดฉะเชิงเทรา

สัมภาษณ์ในญี่ปุ่น

นักธุรกิจไทย

- คุณพิมพ์ใจ มัตสึโมโตะ กรรมการผู้จัดการบริษัท P.K. Siam

ข้าราชการไทย

- ศิริลักษณ์ สุวรรณรังษี อัครราชทูตที่ปรึกษาฝ่ายการเกษตร
- สหกรณ์การเกษตรญี่ปุ่น (JA Zenchu)

Kobayashi Hirofumi Manager of WTO and EPA Office

ข้าราชการกระทรวงเกษตรฯ ญี่ปุ่น

International Cooperation Division

Manabu yasuhara Deputy Director (United Nations)

Food Policy Planning Division

Takeshi Terada Deputy Director

Saito Tadashi

Okamoto Kouichi

PRIMAFF (Policy Research Institute, Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries)

Yasuo Watanabe Director: Department of International Policy

Shozo yamamoto Deputy Director General

Masato Ito Policy Research Coordinator

Tsuchiya Koji Assistant Policy Research Coordinator

Matsumoto Ryuhei Senior Economist

Norinchukin Research Institute Co.,Ltd.

Tetsurou Shimizu Chief Researcher: Basic Study Division

Arihiro Muroya Senior Analyst: Food and Agriculture Studies Dept.

Akihiko Hirasawa Chief Economist: Food and Agriculture Studies Dept.

Japanese Firms

Kishi Hideo President: Pacific Trade Japan

Kazuo Nomura Manager: Palsystem Consumer's Cooperative Union

Akira Omori Manager Overseas marketing Dept.: Kitoku-shinryo

Akira Iriyama Senior Manager: Showa-Boeki

Yusuke Kurata Senior Manager: Seed-on

Shingo Katsuragi Auditor: Seed-on

สัมภาณในเวียดนาม

นักวิชาการ

Tran Quang Minh Deputy General Director: *Vietnam Institute for Northeast Asian Studies*

Tran Thi Nhung *Vietnam Institute for Northeast Asian Studies*

Phan Thi Xuan Mai	<i>Vietnam Institute for Northeast Asian Studies</i>
Nguyen Tri Khiem	Dean, Faculty of Economics and Business Administration: An Giang University
Hai	An Giang University
Nguyen Ngoc Thuy	Department of Rural Development Studies: University of Agriculture & forestry HCMC
Nguyen Van Ngai	Dean, Faculty of Economics: Nong Lam University HCM City
<i>ข้าราชการไทยประจำ Royal Thai Embassy และ Royal Thai Consulate (ฮานอยและโฮจิมินห์)</i>	
ธวัชชัย คูภิรมย์	Deputy Chief of Mission
ธีรเทพ พรหมวงศานนท์	Counselor
สมปอง สงวนบรรพ์	Consulate General
<i>เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง</i>	
Ayumi Konishi	Country Director: ADB
Ojima Noriyoshi	Director: Jetro in Ho Chi Minh
<i>ข้าราชการกระทรวงเกษตรฯ ของเวียดนาม</i>	
Dr. Pham Bao Duong	Director of IPARD
<i>สหกรณ์การเกษตรในเวียดนาม</i>	
Tung	Head of Linh Nam Co-op
<i>บริษัทญี่ปุ่นที่ลงทุนในเวียดนาม</i>	
Yoshitaka Takao	General Director: VIJACHIP Company
Nguyen Van Oai	Chief Account: VIJACHIP Company
Toyoaki Nozawa	Director: DANI FOODS Company
Nguyen Van Khach	General Director: SASAKI DANIMEX
Nguyen Long Vuong	Executive Director: VINA SUZUKI
Hiromi Tanaka	General Managing Director: DALAT JAPAN FOOD CO.,LTD.
Emori Shinichi	Senior Advisor: Agimex-Kitoku
Huynh Quang Dau	Director: Antesco
Huynh Quang Vinh	Sales & Marketing Department: Antesco
<i>บริษัทไทยที่ลงทุนในเวียดนาม</i>	

ธรรมรงค์ศักดิ์ วิรุณบัณฑิต

GM: CP

มานิช พิมพ์พันธ์

Area Manager: CP